ÑAPA

Weekendbijlage
van dagblad Amigoe

zaterdag 9 augustus 2014

De geheimen van de Fortkerk

Pagina 10 & 11

Inhoud

Voorpagina 1
Inhoud 2
Uitgelicht 3
Gezondheid 4 & 5
Reizen 6
Eten & drinken 7
Literatuur 8 & 9
De geheimen van de Fortkerk 10 & 11
Jonge dansers Banda'bou 12 & 13
Business 14 t/m 18
Puzzels 19
Work & Travel 20

Foto van de week.

Sneeuw op Aruba? Alles is tegenwoordig mogelijk. De foto dateert van twee maanden geleden, dus het zal waarschijnlijk nu wel weer opgeklaard zijn. De witte gloed werd veroorzaakt door bouwactiviteiten aan appartementen op Rodger's Beach, Aruba. Dat heeft veel (wit) stof doen opwaaien. De foto werd gemaakt door Ankie Koole-Jobse.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

EINDREDACTEUR Hans Vaders

VORMGEVING Wendela Ataliede
Oscar Vanegas

Voorpaginafoto: Ken Wong

Aan deze Ñapa werkten mee:

Marja Berk
Cisca Rusch
Monique Casimiri
Hans de Haan
Brede Kristensen
Judice Ledeboer
Marcel Truyens
William ten Veen
May Voges
Mineke de Vries
Miriam de Windt
Ken Wong

Thuis

Seizoenen

Monique Casimiri

Zomer in Nederland, de tuin staat in bloei, het gras is groen, de bomen hebben volop blad. Vogels fluiten vrolijk hun deuntje en een dikke hommel zoemt voorbij. Ik ruik de geur van geroosterd vlees op de barbecue en hoor het geplons van kinderen die in een zwembad duiken.
Zomer op Curaçao, de tuin staat er droog bij, vanavond even water geven, de vogels vliegen luidkeels door de tuin, de hagedissen schieten onder de struiken door weg. Het vlees voor de barbecue staat klaar in de marinade, maar nu eerst even lekker zwemmen.
Herfst in Nederland, de regen blijft komen, er is geen droge dag te voorspellen, de tuin staat er wat verloren bij, de blaadjes waaien weg van de bomen en de bloemen zijn uitgebloeid, het gras wat in de zomer nog een mooi voetbalveldje was vertoont nu modderige plekken. Vogels zoeken een veilig heenkomen en muisjes verzamelen hun wintervoorraad. Het buitenleven wordt ingeruild voor het binnenleven.
Herfst op Curaçao, de tuin staat er droog bij, vanavond even water geven, de vogels vliegen luidkeels door de tuin, de hagedissen schieten onder de struiken door weg. Het vlees voor de barbecue staat klaar in de marinade, maar nu eerst even lekker zwemmen.
Winter in Nederland, geen blad hangt er meer aan de boom en de planten houden hun knoppen verborgen. Hier en daar zie je een vogel op zoek gaan naar wat voedsel, wat meestal aangereikt wordt door de mensen in de vorm van vetbollen en pindaslingers. Het gelach van kinderen in de sneeuw is alleen hoorbaar op die witte dagen dat er sneeuw is gevallen.
Winter op Curaçao, de tuin staat er droog bij, vanavond even water geven, de vogels vliegen luidkeels door de tuin, de hagedissen schieten onder de struiken door weg. Het vlees voor de barbecue staat klaar in de marinade, maar nu eerst even lekker zwemmen.
Lente in Nederland, de bloemen beginnen weer te bloeien, de planten staan vol in knop. Het blad aan de bomen vindt zijn weg naar de zon toe, vogels zijn druk in de weer met het bouwen van nesten en zorgen voor hun jong. Kinderen komen weer buiten en buren zien elkaar weer. Het binnenleven wordt verruild voor het buitenleven op die dagen dat we niet verrast worden door voorjaarsstormen en regenbuien.
Lente op Curaçao, de tuin staat er droog bij, vanavond even water geven, de vogels vliegen luidkeels door de tuin, de hagedissen schieten onder de struiken door weg. Het vlees voor de barbecue staat klaar in de marinade, maar nu eerst even lekker zwemmen.
En dan vragen ze nog aan mij, waar zou je nu het liefst willen wonen?

Uitgelicht.

In de St. Jorisbaai werd afgelopen zaterdag en zondag het Endless Summer Festival gehouden. Het door de Old School Windsurfers Curaçao georganiseerde evenement bestond uit wedstrijden op het gebied van surfen, kitesurfen, mountainbiken, hardlopen en vissen. Ook waren er demonstraties te zien en een barbecue voor de liefhebber.

Foto's: Cisca Rusch

Medisch.

Chikungunya, nu ook op Curaçao en Aruba

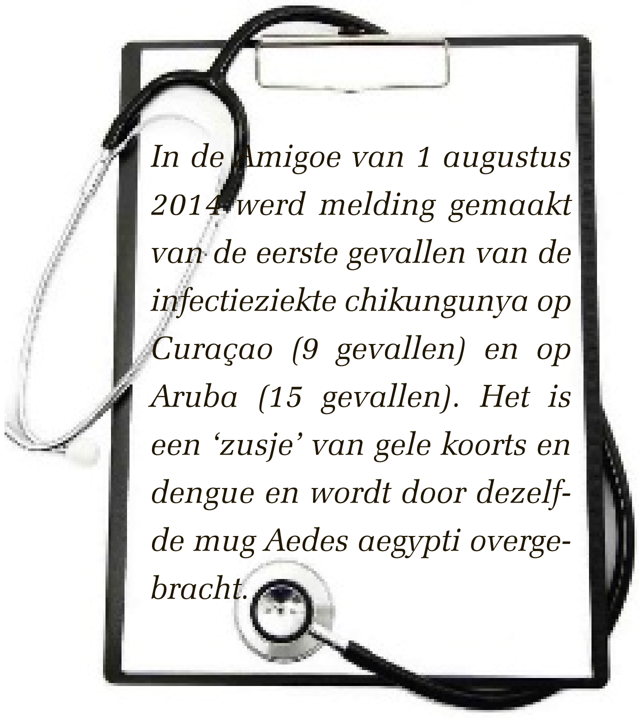

In de Amigoe van 1 augustus 2014 werd melding gemaakt van de eerste gevallen van de infectieziekte chikungunya op Curaçao (9 gevallen) en op Aruba (15 gevallen). Het is een 'zusje' van gele koorts en dengue en wordt door dezelfde mug Aedes aegypti overgebracht.

Tekst: **Hans de Haan**

Vorig jaar december werd deze infectie ontdekt op het Franse deel van Sint Maarten, dus heel dichtbij. Van daaruit heeft het zich verspreid naar de andere Franse eilanden in het Caribisch gebied en vervolgens naar het Amerikaanse vaste land. Op 11 juli 2014 heeft de PAHO (Pan American Health Organization) 355.000 meldingen en bevestigingen van deze infectie geteld op het hele Amerikaanse continent. Op 15 juli j.l. waren er 232 gevallen gemeld in de Verenigde Staten, vooral in de 14 staten waar de Aedis aegypti voorkomt. De voor ons dichtstbijzijnde bron voor het oplopen van chikungunya is vermoedelijk Sto. Domingo. Aruba had eind juli 43 meldingen, in 15 gevallen bevestigd door laboratoriumonderzoek. Het bepalen van de aanwezigheid van dit virus in het bloedserum is arbeidsintensief; het duurt daarom even voordat de diagnose van deze ziekte met zekerheid kan worden gesteld.

Symptomen van chikungunya

De infectie begint met plotseling opkomende rillingen en hoge koorts, moeheid, soms ook misselijkheid en braken, spier- en gewrichtspijnen, lymfopenie (afname van het aantal witte bloedlichaampjes) en huiduitslag, rode bultjes die moeilijk zijn te zien op een donkere huid. De gewrichtspijnen (artralgie) zijn symmetrisch en komen vooral voor in de vingers, polsen en enkels. Normaal verloopt de ziekte met milde koorts en gewrichtspijn en treedt na een week genezing op. Sommige mensen hebben pech, omdat bij hen de ziekte wekenlang aanhoudt. Tenminste 20 procent van de patiënten, vooral ouderen, ondervindt zelfs een jaar na de infectie nog regelmatig terugkerende gewrichtspijnen. Anders dan bij dengue en influenza, is de kans op het overlijden hieraan vrijwel nihil. Alleen pasgeborenen, ouderen en verzwakte personen lopen een verhoogd risico hierop. Besmetting vindt alleen plaats via de steek van de mug en niet van mens op mens. De incubatieperiode varieert van 4 tot 7 dagen.

Diagnose

Het is moeilijk om deze infectie te onderscheiden van dengue, maar de klacht over gewrichtspijn is hierbij doorslaggevend, want die ontbreekt doorgaans bij dengue. De diagnose kan alleen met zekerheid worden gesteld door laboratoriumonderzoek van afgenomen bloedserum. Dit kan op drie manieren: het inzetten van een viruscultuur, het identificeren van het virus-RNA en pas na 8 dagen het aantonen van antilichamen tegen deze infectie. De uitslag van het onderzoek is niet eerder bekend dan na 4 dagen en uiterlijk na 14 dagen. Op Curaçao vindt dit onderzoek nog niet plaats, waardoor de bloedmonsters moeten worden opgestuurd naar het RIVM (Rijks Instituut v/d Volksgezondheid en Milieu), maar het ADC alhier verwacht desgevraagd over drie weken deze bepalingen zelf te kunnen uitvoeren.

De oorzaak van de infectie

Deze infectie wordt veroorzaakt door een arbovirus, wat de naam is voor een ongelijksoortige groep virussen die gemeen hebben dat ze door geleedpotige insecten (artropoden) worden overgedragen (arbo = ARthropod-BOrne), zoals muggen, teken, zandvliegen, mijten en spinnen, de zogenaamde vectoren. Dit virus maakt alleen gebruik van de muggen Aedes aegypti en Aedes albopictus. Het is bovendien een RNA-virus, dat wil zeggen dat het genetisch materiaal uit RNA bestaat (bij de meeste organismen is dit DNA, ook bij de mens). Chikungunya is voor het eerst in 1952 beschreven naar aanleiding van een uitbraak in het toenmalige Tanganyika (nu Tanzania) in centraal-Afrika. De moeilijke naam van de infectie is afkomstig van een woord uit de lokale Kimakonde-taal en betekent 'verwrongen geworden' of 'voorover lopen', naar aanleiding van de aanblik van de patiënten die moeilijk lopen door de ernstige pijn in hun enkelgewrichten.

De historie van chikungunya

Fylogenetisch onderzoek (ontwikkeling van een organisme als soort) heeft aangetoond dat gele koorts, dengue en chikungunya heel lang geleden zijn ontstaan in centraal-Afrika waar ook de Aedes aegypti zich heeft ontwikkeld in gebieden waar mensen verblijven, omdat daar water beschikbaar was. Er moeten toen vele epidemieën zijn geweest van deze drie ziekten. Ongeveer 500 jaar geleden, als gevolg van de zich toen ontwikkelende slavenhandel, is deze mug over grote delen van de wereld verspreid. Volgens historici is chikungunya twee eeuwen geleden in Azië aangeland en ontstond in 1779 een uitbraak ervan in het toenmalige Batavia (thans Jakarta). In 1820 ontstond een pandemie ervan op het Westelijk halfrond, maar deze infectie werd toen nog dengue genoemd, omdat pas in 1950 het onderscheid met chikungunya werd gemaakt. In 2004 ontwikkelde zich in centraal-Afrika door genetische mutaties een nieuwe stam van dit virus die een uitbraak veroorzaakte in Frankrijk, Italië en Zuidoost-Azië. Door deze mutaties werd dit virus verspreid door een andere vector, de Aziatische tijgermug of Aedes albopictus die nu ook wereldwijd voorkomt.

Preventie

Er is voor deze infectie geen vaccin of geneesmiddel, dus de enige manier om deze ziekte te voorkómen, is er voor te zorgen dat je niet wordt gestoken door deze mug. Vervolgens is de hele gemeenschap ervoor verantwoordelijk dat er zo min mogelijk broedplaatsen van muggen op het eiland zijn en kunnen ontstaan.

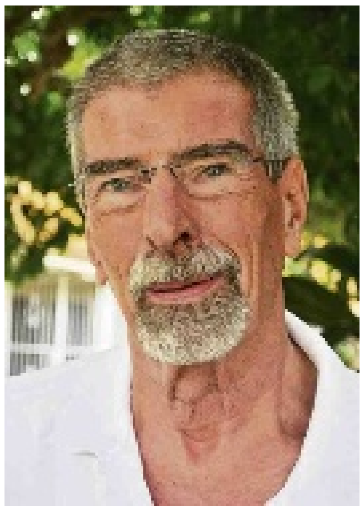

Hans de Haan is arts en jarenlang actief geweest als medisch adviseur bij diverse instanties.

Werk en gezondheid.

Malingeren, een vorm van bewust liegen

Liegen, we doen het allemaal weleens, gemiddeld twee keer per dag. De meeste leugens zijn sociale leugens: vaak kleine leugens om andermans bestwil. Die zijn volkomen geaccepteerd. Op de tweede plaats komt het liegen uit eigenbelang.

Tekst: **A.L. Dijkstra**

Die leugens zijn vaak bedoeld om positiever over te komen. Of je wilt iets vervelends niet toegeven omdat je bang bent voor afwijzing of straf. Ook deze leugens lijken echter steeds meer sociaal geaccepteerd. Bijvoorbeeld tachtig procent geeft toe gelogen te hebben bij zijn eerste sollicitatiegesprek.

Liegen bij de arts

Binnen de arts-patiëntrelatie wordt met liegen op de voorhand meestal geen rekening gehouden. De grondhouding van een arts is er een van vertrouwen. Hoe meer een arts onbevangen naar de patiënt luistert des te beter zal de laatste zich op zijn gemak voelen en des te meer zal hij over zichzelf durven te vertellen.

Toch ontkomt de arts er niet aan soms ook rekening te houden met de mogelijkheid, dat de patiënt niet de waarheid spreekt. Op onbewust niveau gebeurt dit bij mensen met neurotische stoornissen. Patiënten kunnen ook bewust onwaarheden vertellen, bijvoorbeeld uit schaamte. Hun relatie met de arts wordt immers niet uitsluitend bepaald door rationele overwegingen. Zo moet de arts die een patiënt verdenkt van alcoholmisbruik er rekening mee houden, dat deze het drankgebruik bagatelliseert. Dit soort 'liegen' is bijna een symptoom van de verslavingsziekte. In dit voorbeeld staat het 'liegen' niet in dienst van simuleren of aggraveren, maar van dissimuleren, omdat hier de ziekte juist ernstiger is dan de klager de onderzoeker wil doen geloven.

Patiënten spreken dus niet altijd de waarheid. Waarin onderscheiden zij zich van simulanten? Het blijkt, dat men hulpvragers vooral dan van simuleren moet gaan verdenken wanneer hun leugen een speciaal doel dient. Dit wordt wel malingeren genoemd.

Malingeren

Malingeren is het opzettelijk produceren van valse of sterk overdreven lichamelijke of psychische symptomen, waarbij externe motieven de aanleiding vormen. Deze motieven kunnen bijvoorbeeld zijn: het vermijden van werk, het verkrijgen van financiële tegemoetkomingen, het ontlopen van gerechtelijke vervolging of het verkrijgen van drugs.

In deze groepen lopen de geschatte malinger prevalenties uiteen van dertig tot zelfs zestig procent.

Er kan een viertal types van malingergedrag onderscheiden worden:

1. simulatie: het simuleren van symptomen, terwijl er in werkelijkheid geen symptomen zijn;
2. perseveratie: het persisteren van oorspronkelijk reële symptomen;
3. aggravatie: symptomen worden erger gepresenteerd dan ze werkelijk zijn;
4. overdracht: echte symptomen worden ten onrechte toegeschreven aan een bepaalde gebeurtenis.

Het motief bij malingering is dus extern en het suboptimaal presteren wordt bewust gedaan. Zoals al genoemd, kan er ook sprake zijn van een psychische stoornis waarbij iemand suboptimaal presteert. Het motief is dan intern en komt voort uit een psychologische behoefte. De patiënt is zich niet bewust van zijn eigen suboptimale presteren.

Iemand die rugklachten voorwendt terwijl hij absoluut niets mankeert met het doel een tijd zijn eigen werk niet te verrichten omdat hij wat 'jobs' heeft is een oplichter. Maar noemen we iemand met enige rugklachten, die deze sterk overdrijft om zijn arts over te halen serieus aandacht aan hem te besteden ook een oplichter? Het is dus niet altijd eenvoudig voor de arts om malingeren te onderscheiden van reële klachten.

Hij is dan ook bedacht op malingeren als er een opmerkelijke discrepantie bestaat tussen zijn objectieve bevindingen en de pijn of het ongemak die de betrokkene hiervan zegt te ondervinden.

Bij iemand die bijvoorbeeld aangeeft lage rugklachten te hebben met al dan niet uitstraling naar een been, heeft de arts een aantal mogelijkheden bij lichamelijk onderzoek om te beoordelen of er sprake is van malingeren. Doordat de klachten die tijdens het onderzoek gepresenteerd worden, niet overeenkomen met de te verwachten klachten of beperkingen bij het onderzoek.

Omdat het bij psychische stoornissen vaak bijzonder moeilijk is om een dergelijke discrepantie vast te stellen, wordt in de neuropsychologie een drietal malingertesten gebruikt, die betrouwbare en valide instrumenten blijken te zijn. Slechte prestaties op deze tests vormen een sterke aanwijzing voor malingeren bij niet demente patiënten.

Vertrouwensbreuk

Ook op Curaçao hebben de meeste artsen waarschijnlijk weleens een patiënt gezien, waarbij in meer of mindere mate sprake was van malingering. De bedrijfs- en verzekeringsarts zeker. Enkele voorbeelden zijn: mensen die hun vakantie willen verlengen en ziekte voorwenden, een ongevalsverzekering hebben en voordeel hebben bij een trager herstel of een arbeidsconflict hebben en dit medicaliseren. Curaçao is een klein land, waar je al snel door een bekende gezien wordt ook al heb je het zelf niet door. En waar gepraat wordt. De kans dat het malingeren dan ook uit komt is zeer groot.

Vervelend gevolg is dan, dat de vertrouwensrelatie tussen arts en patiënt verstoord is. Iets wat vaak moeizaam herstelt. Ook de werkgever zal dit gedrag niet op prijs stellen en veelal disciplinaire maatregelen treffen.

Het malingeren uitroeien zal niet lukken. Er zullen altijd mensen blijven die het mogelijk gewin afwegen tegen het mogelijk verlies en de arts zal hoe spijtig hij het ook vindt er in zijn achterhoofd toch bedacht op moeten blijven.

A.L. Dijkstra is bedrijfsarts bij Arbo Consult.

Antilliaanse Vereniging voor Verzekerings- en Bedrijfsgeneeskunde

‘Abre los ojos’

Terwijl het interne geweld de laatste 10 jaar meer en meer aan banden wordt gelegd, ontdekken steeds meer toeristen Colombia als bestemming. Curaçao was vorig jaar goed voor 6.069 toeristen. Reden genoeg voor Ñapa-bladmanager Linda van Eekeres om op uitnodiging van Avianca te proeven van wat Colombia te bieden heeft. De reis voert van Bogotá via onder meer Villa de Leyva, San Gil en Cicamocha, naar Bucaramanga. Dit is het laatste verslag van deze reis.

“Abre los ojos”, doe je ogen maar open. In de verlaten mijn heeft de gids ons gezelschap, voorzien van mijnwerkershelmen, met gesloten ogen een treintje laten vormen en een hoek omgeleid. Daarna moeten we ons een kwartslag omdraaien, zodat we naast elkaar staan en centimeter voor centimeter verder schuiven. Nu mogen we dus onze ogen opendoen. Er klinken wat opgewonden gilletjes. Het lijkt of we voor een diep ravijn staan. In werkelijkheid is het een perfecte weerspiegeling van het hoge gewelfde plafond van de zoutmijn waar we ons in bevinden, in een geul met zeer zout water.

Tekst en foto’s: **Linda van Eekeres**

Cathedral de Sal, 180 meter onder de grond.

De rondleiding in Mina de Sal in Nemocón is zeer onderhoudend. We komen bij een inham in het rotsgesteente waar een boor naar beneden lijkt te steken. Fenix 2 staat erop. Dit is geen mijnboor die zich een weg baant naar beneden, maar een achtergelaten attribuut van opnames van de film ‘The 33’, met Antonio Banderas die dit jaar uit zal komen. We bevinden ons opeens op een filmset. In augustus 2010 stortte het dak van een koper-goudmijn in het Chileense Copiapó in en begon voor 33 mijnwerkers een ondergronds drama. Na ruim twee weken werden met een boring de mijnwerkers bereikt. Ze konden via de smalle schacht berichten uitwisselen en er konden camerabeelden worden gemaakt en eten en drinken worden doorgegeven, maar het zou nog bijna twee maanden duren voor de 33 mijnwerkers weer het daglicht konden aanschouwen. Ze werden naar boven gebracht via de speciaal ontworpen reddingscapsule, de Fenix 2.
De verfilming van de ramp begon in december vorig jaar in deze vroegere zoutmijn die nu dienst doet als museum. In januari werd de filmset verplaatst naar Chili, naar de eigenlijke plek waar de ramp plaatsvond, om in februari weer terug te keren naar Colombia.

Een attribuut van opnames van de film ‘The 33’, die nog moet uitkomen.

Catedral de Sal

Op zoutmijngebied mag de bezoeker van deze regio ook zeker de zoutkathedraal in Zipaquirá niet missen. Een kathedraal 180 meter onder de grond. 14 kruizen, voor elke statie van de kruisweg van Jezus één. Het is ondanks de verlichting vrij donker onder de grond, waardoor de uitverlichte kruizen extra goed uitkomen. Er klinkt orgelmuziek en gezang. Het doet bijna spookachtig aan, maar gelukkig ben ik niet alleen: er komen hier gemiddeld meer dan 1.600 bezoekers per dag, waarvan ongeveer 20 procent uit het buitenland.
Eigenlijk mag het in de katholieke traditie geen kathedraal heten, er zetelt geen bisschop. Wel wordt er op zondag een kerkdienst gehouden.
Het is de tweede kathedraal in de mijn. De eerste werd aangelegd in de door de Muisca-indianen gegraven galerijen en in 1953 geopend. In1990 werd deze kathedraal gesloten wegens instortingsgevaar. Voor de nieuwe kathedraal werd een architectuurwedstrijd uitgeschreven en in 1995 werd het bouwwerk, 60 meter onder de oude kathedraal, geopend.
De Muisca-indianen begonnen 500 jaar geleden met zoutwinning. Er wordt nog steeds zout gewonnen, alleen gebeurt dat nu niet meer door zoutsteen uit te houwen, maar door kamers zo groot als de Eiffeltoren water te pompen en daaruit het zout te extraheren.

Andrés DC , tussen de tafeltjes wordt gedanst.

Bogotá

Een bezoek aan Nemocón en Zipaquirá is goed te combineren met een bezoek aan Bogotá, waarvan het nog geen 50 kilometer verwijderd ligt en dat rechtstreeks vanuit Hato wordt aangevlogen. Wie met Avianca vliegt op andere bestemmingen, heeft grote kans een tussenlanding te maken in Bogotá. Zonder bijbetaling kan dan de volgende, of een andere dag, worden doorgevlogen. Kans dus om een paar dagen vakantie in Bogotá en omgeving te vieren en bijvoorbeeld de Catedral del Sal te bezoeken of in het nachtleven van Bogotá te duiken. Hoog op het lijstje staat dan ook een bezoek aan het bekendste restaurant van Colombia: Andrés Carne de Res.

Een perfecte weerspiegeling in het zoute water in Mina de Sal.

Andrés Carne de Res

Het is tien uur ‘s avonds. Nog maar een paar uur eerder zaten we nog in de vertrekhal op Hato, en nu rijden we rond in miljoenenstad Bogotá. Mijn eerste kennismaking met Colombia en wat opvalt: het is woensdagavond en er is veel bedrijvigheid op straat. In een etage van een parkeergarage, afgesloten met een net, wordt door een groep jonge jongens fanatiek gevoetbald.
We zijn op weg naar de Zona Rosa, in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden geen roze buurt, maar gewoon het uitgaanscentrum van Bogotá. Barretjes en restaurants langs de straat zijn gezellig druk. Bestemming is Andrés DC.
Andrés Carne de Res bestaat meer dan 30 jaar en is het bekendste restaurant van Bogotá. Het ligt eigenlijk 23 kilometer buiten de stad, in Chia. Andrés DC is het kleine broertje downtown dat een paar jaar geleden is geopend. Het valt meteen op dat er geen kinderen zijn, die zijn in beide restaurants na 6 uur ‘s avonds niet meer welkom. Dit vergroot de nachtclub-achtige sfeer.
Waar het restaurant een rustieke sfeer heeft, is de uitstraling in Zona Rosa industrieel, met veel plaatwerk, maar wel net als in de hoofdvestiging allerlei vreemde ornamenten, Marokkaanse tegels, lichtbakken in de vorm van een hart. Meer een totale ervaring dan een eetervaring. In dit ook buiten de landsgrenzen fameuze restaurant probeert Andres Gonzalez, toerismeadviseur van de Colombiaanse regering mij halfschreeuwend boven de tonen van de opzwepende merengue uit, uit te leggen wat de overheid allemaal doet om Colombia veiliger te maken voor toeristen en waarom Colombia een vakantieland bij uitstek is. Uiteindelijk neemt hij maar zijn toevlucht tot zijn tablet waarop het ene prachtige plaatje na het andere voor zich spreekt.

Food for thought.

Superfoods zijn voedingsmiddelen die rijk zijn aan voedingsstoffen en anti-oxydanten om uw gezondheid een extra 'boost' te geven. Stelt u zich het volgende voor: voedingsmiddelen, geen medicijnen, die onder meer uw cholesterol kunnen helpen verlagen. Tevens het risico op kanker, hart- en vaatziekten, terwijl ze tegelijkertijd zorgen voor een betere stemming. En... zonder enige bijwerking. Deze levensveranderende superfoods zijn gewoon bij u in de buurt verkrijgbaar. In supermarkets, toko's, op plantages en in reformwinkels.

Tekst: **Miriam de Windt**

De analyse werd gedaan uitgaande van 4 personen per recept. Het overgrote gedeelte van de hoeveelheid vitamines, mineralen en vezels in dit recept is afkomstig van de Chinese kool. Vitamine A en C worden ook geleverd door de rode paprika. De percentages blijven aan de lage kant, doordat de hoeveelheid Chinese kool per persoon niet zoveel is.
Officieel volgens de voedingsleer dient u 250 - 400 gram slinkende groente te berekenen per persoon. Met andere woorden, minstens het dubbele dan in het recept. Indien u dit recept maakt voor 2 personen in plaats van voor 4 personen, krijgt u dan ook het dubbele van de vitamines en mineralen. U kunt beter merken dat Chinese kool, een bladgroente, ook een superfood is.
Voor minder vetten kunt u de hoeveelheid olie gewoon minderen naar bijvoorbeeld 1 eetlepel per persoon. Doordat de paprika, sjalotten en knoflook gemalen worden, kunt u ze gemakkelijk bakken in minder olie.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932
E mdewindt@scarlet.an.

Wat zijn superfoods?

Superfoods zijn voedingsmiddelen die kunnen bijdragen aan een langer en gezonder leven. Ze zijn rijk aan voedingsstoffen, vezels, Omega-3 vetzuren en anti-oxydanten.
Een gezond voedingspatroon met voldoende superfoods zal u helpen om uw gewicht te handhaven, ziektes te voorkomen of aan te vechten, zodat u langer kunt leven.
Zoals eerder gesteld verlagen superfoods de kans op diabetes, kanker, hoge bloeddruk en hoog cholesterol. Superfoods dragen bij aan het versterken van uw immuunsysteem en het handhaven van een normaal gezond gewicht.
Superfoods hebben 1 kenmerk gemeen: ze zijn niet chemisch bewerkt. U zult bijvoorbeeld geen voedingsstof verrijkte chips vinden in de lijst van superfoods.
Superfoods zijn lekker en kunnen gemakkelijk in uw dagelijkse voeding worden bijgevoegd.
Enkele voorbeelden van superfoods zijn: fel gekleurde groenten en fruit, bessen (aardbeien, frambozen, cranberries, 'blue berries'), alle soorten bladgroente, sommige zuivelproducten, Omega-3 rijke vissoorten ('wild caught', niet ge'farmed'), donkere chocola, noten en zaden (lijnzaad), mager rund- of lamsvlees het liefst van vrij-grazende dieren, koolsoorten, peulvruchten en volkoren granen en volkoren graanproducten.

Chinese kool

Chinese kool heeft geen koolsmaak en kan zowel rauw als gekookt worden gegeten. De smaak is het beste als de kool beetgaar is, wat na 10 minuten koken al bereikt wordt. U kunt Chinese kool op verschillende manieren klaarmaken: koken, roerbakken, smoren of anders gewoon rauw in een salade. U kunt de kool verwerken in nasi of bami. Het beste advies is rauw of roerbakken, want dan behoudt u de meeste voedingsstoffen. Vitamines gaan met het kookwater verloren.
De komende weken zullen we u verschillende recepten aanbieden met superfoods. Gewone alledaagse voedingsmiddelen die u overal kunt krijgen. Voedingsmiddelen waarvan u niet wist dat ze eigenlijk superfoods zijn. Met het doel om de nodige variatie in uw voedingspatroon aan te brengen ter preventie. Ik kan u verrassende recepten beloven, zoals u van May gewend bent. Vol verwachting klopt nu uw hart. Eet smakelijk en gezond.

Voedingswaarde voor	een 1-persoonsportie:	
Voedingsstoffen	Hoeveelheid	% DAH
Calorieën/ kJoules	165/ 693	8%
Natrium	68 mg	3%
Eiwitten	2 g	2%
Kalk	167 mg	24%
Vetten	15 g	22%
IJzer	1.5 mg	10%
Verzadigde vetten	2 g	0
Vitamine A	37 mcg	5%
Cholesterol	3 mg	1%
Koolhydraten	4 g	2%
Voedingsvezels	5 g	17%
Vitamine B1	0.06 mg	6%
Vitamine B2	0.07 mg	5%
Vitamine C	62 mg	89%

De percentages zijn berekend op basis van 2000 calorieën (8400 Kjoules) per dag, voor een gezonde volwassene.

Kook mee met May.

Roergebakken Chinese kool met paprika

Ingrediënten:
1 pond Chinese kool
1 kleine rode paprika, zaden en zaadlijsten verwijderd, grof gehakt
5 sjalotten, geschild en grof gesneden
2 tenen knoflook, gepeld en gehakt
1/2 theelepel garnalenpasta
1/4 theelepel cayennepeper
6 eetlepels gewone olijfolie of canola-olie
snufje zout

Bereidingswijze:
De koolbladeren op elkaar stapelen en in fijne reepjes snijden. Apart houden.
De paprika, de sjalotten, de knoflook de garnalenpasta, de cayennepeper en 3 eetlepels water in de keukenmachine grof malen.
Een wok verhitten boven een hoog vuur. De olie toevoegen. Als de olie heet is de
pasta uit de keukenmachine toevoegen, roerbakken gedurende 5 minuten tot de olie en de pasta scheiden, de kool en het zout toevoegen, 30 seconden roerbakken. De wok sluiten, vuur temperen tot middelmatig laag en 8 à 10 minuten koken. Opletten of er wat water toegevoegd moet worden.
Lekker met geroosterd varkensvlees en witte rijst.

Eet smakelijk,
May

Kilometers

In een week tijd schreef hij het boek dat in mei het licht zag: Het geheim van Curaçao, een spannend jeugdboek dat gedeeltelijk op Curaçao, gedeeltelijk in Nederland speelt. Het boek is zodanig uitgegeven dat het goed leesbaar is voor mensen met dyslexie. Want auteur Jeroen Flantua is zelf ook dyslectisch. "Ik weet meer dan wie dan ook hoe moeilijk lezen en schrijven is voor dyslectici, maar weet ook dat het voor deze doelgroep juist ontzettend belangrijk is om veel te lezen."

Tekst en foto's: **Mineke de Vries**

"Sinds kort durf ik ervoor uit te komen dat ik dyslectisch ben. Toen ik opgroeide was er geen aandacht voor dyslexie, ik was altijd bang het te zeggen, voelde me dom en schaamde me ervoor. Ik ontwikkelde trucs zodat niemand het zou merken. Zo trainde ik mezelf in extreem goed luisteren en ontwikkelde een perfect geheugen, zodat ik bij vergaderingen alles nog wist en niet afhankelijk was van notulen." Dat zijn positieve bijkomstigheden van dyslexie, vindt Flantua, je boort andere kanalen en talenten aan. Mede uit zijn dyslexie verklaart hij ook zijn fantasie. "Als je namelijk zo weinig begrijpt van wat je leest, ga je op basis van die paar woorden die je herkent en eventueel illustraties je eigen verhaal ontwikkelen. In de boeken die ik las, heb ik het echte verhaal nooit gelezen. Als ik sprookjes aan de kinderen voorlas, ontstond ook een heel ander verhaal. Ik herken woorden en weet zo'n beetje hoe het verder gaat, maar echt lezen, nee dat lukt niet. Als ik op school voorlees, is het al snel: hé dat staat er helemaal niet. Ik heb dat zelfs als ik voorlees uit mijn eigen boek. Ik weet dan wat er moet komen, maar het pakt altijd net weer anders uit. Ik denk wel dat ik zo mijn creativiteit wat betreft het schrijven van verhalen heb ontwikkeld."

Flantua schreef vanaf zijn jeugd al vele verhaaltjes, maar dit is zijn eerste lange verhaal. "En omdat je als dyslect veel leert door kilometers te maken in lezen, is dit boek speciaal voor hen."

Dyslexie

Mensen met dyslexie hebben moeite met het verwerken en verwerven van taal, de informatieverwerking in de hersenen verloopt anders. Klankcodes worden niet goed verwerkt en daardoor minder goed opgeslagen. Ze worden dan ook minder goed uit het geheugen opgehaald om gekoppeld te worden aan het woordbeeld. Dat is dan ook waarin dyslexie zich openbaart: moeite met de herkenning van een woordbeeld. En, herken je het woordbeeld niet snel, dan kan je de informatie ook niet snel verwerken. Lezen en schrijven is lastig, maar ook het onthouden van talige informatie. Niet alleen op school worden leerlingen hierdoor beperkt, ook later in opleiding of werk kan het een serieuze handicap zijn. Daarbij hebben mensen met dyslexie soms ook moeite hun werk te structureren. Overigens komt dyslexie vaak voor in combinatie met andere stoornissen op het gebied van leren (dyscalculie), motoriek (DCD), spraak- en taal- of aandachtsstoornissen zoals AD(H)D. Deze hebben namelijk allemaal te maken met een andere informatieverwerking.

Dyslexie is bovendien erfelijk: één ouder met dyslexie geeft een kans van veertig tot vijftig procent er aanleg voor te hebben, twee dyslectische ouders wel tachtig procent. In Nederland heeft één op de twintig kinderen dyslexie.

De gevolgen van niet snel technisch kunnen lezen en spellen zijn groot in een 'talige' maatschappij. En ondanks dat dyslexie niets zegt over het intelligentieniveau - een grote geest als Einstein was dyslectisch - komen veel kinderen in een lager onderwijsniveau terecht dan wat ze qua intelligentie aankunnen, wat ook nog eens de eigenwaarde kan aantasten.

Aanpassingen

Er zijn tal van aanpassingen en dispensaties in het onderwijs voor dyslectici: de leerstof wordt op grotere bladen afgedrukt, teksten worden vereenvoudigd of ingekort, er zijn vervangende opdrachten, er is meer leestijd of er wordt gebruik gemaakt van luisterversies, er wordt mondeling overhoord in plaats van schriftelijk. Ook mogen leerlingen niet worden gecorrigeerd op taalfouten. Flantua: "Ik spreek niet als dyslexiedeskundige maar wel als ervaringsdeskundige als ik mijn zorg uitspreek over de pogingen van scholen deze kinderen op het reguliere pad te houden. Vooral het feit dat kinderen niet worden gecorrigeerd op taalfouten, vind ik absurd. Dat betekent dat mensen die in hoge mate lijden aan dyslexie een Pabo kunnen doen of Nederlands studeren en straks voor de klas staan. Ik ben daar echt een tegenstander van. Ik pleit ervoor dat bij deze leerlingen andere talenten worden aangeboord, zoals creativiteit." Daarnaast moeten we kinderen helpen hun woordenschat te verbeteren, aldus Flantua. Dat betekent veel aandacht besteden aan lezen en kies dan boeken die aansluiten bij hun belevingswereld, die spannend zijn, is zijn advies. En naast de inhoud dienen boeken voor dyslectici qua vorm toegankelijk te zijn. Dat betekent bijvoorbeeld veel witregels, de tekst is dus opgebouwd uit kleine behapbare stukjes. Verder zijn de zinnen kort, de letters een corps groter dan normaal. De meeste zinnen beginnen op een nieuwe regel. Ook is er meer witruimte tussen de regels en zijn links en rechts grotere marges. Dat is ook de manier waarop Het geheim van Curaçao is opgebouwd. Flantua: "Het aparte is dat veel dyslecten zelf alle regels aan elkaar smeden, doorgaan met schrijven tot een onleesbaar geheel."

Apart lettertype

Voor dyslecten is een aantal jaren geleden een speciaal lettertype ontwikkeld, de Dyslexia. Omdat de letters in dit lettertype verder van elkaar staan en dikker zijn voorkom je dat de hersenen een brei maken van de letters, ze omdraaien of zelfs op hun kop zetten. De p, b en d die je op alle manieren kunt draaien zodat ze hetzelfde lijken, zijn zo zelfs gemakkelijker uit elkaar te houden. Of dit lettertype echt werkt, is niet bewezen, maar sommige mensen hebben er baat bij. Flantua: "Wij hebben advies gevraagd aan diverse stichtingen die zich bezighouden met dyslexie en bewust juist niet gekozen voor de Dylexia, maar voor een schreefloze letter die gemiddeld genomen het prettigst blijkt." Niet alleen voor dyslecten leest het boek prettig, ook veel anderen geven Flantua de feedback dat het zo gemakkelijk leest. Dat heeft te maken met zowel de inhoud als de toegankelijke vorm.

maken in lezen

Geheim van Curaçao

Het geheim van Curaçao begon als droom. Flantua: "Ik lag ziek op de bank te slapen en had een bijzondere droom over mijn dochter. Toen ze thuiskwam uit school, vertelde ik deze haar en mijn vrouw en kinderen moedigden me aan het op te schrijven, in de veronderstelling dat het een paar A4-tjes zouden worden. Maar ik bleef maar schrijven en elke keer als de kinderen uit school kwamen lag er weer een hoofdstuk." In een week was het af, het verhaal over dochter Noor met drie vrienden, van wie twee in Nederland, één op Curaçao. Op de laatste schooldag voor vertrek naar Nederland krijgt hoofdpersoon Noor van een oude man naar wie ze elke dag zwaaide, een magisch geschenk. Met haar vrienden gaat ze uitzoeken wat de betekenis is van de magie, wat hen uiteindelijk terugbrengt naar Curaçao. Het huisje van de man blijkt echter al jaren leeg te staan. Heeft hij nooit bestaan? Flantua vervlecht daarin de geschiedenis van Curaçao, de tijd van de Indianen, van de slavernij door het heden heen.
Flantua: "Ik kreeg positieve reacties van bekenden en ja, dan heb je een verhaal en wat dan?" In de tijd dat hij op Curaçao woonde en het verhaal schreef in mei 2013 deed hij er niks mee, maar toen het gezin een paar maanden later plotsklaps naar Nederland vetrok, besefte hij opeens dat dat verhaal er ook nog lag. Na een paar andere pogingen kwam hij in contact met uitgeverij Metatron, die boeken uitgeeft met bepaalde thema's voor het onderwijs. "Ik had daar een gesprek over de leermethode voor het primair onderwijs waarmee ik bezig was, maar ook dit manuscript kwam ter sprake, wat eigenlijk niet paste binnen het concept van de uitgeverij. Maar ze waren zo enthousiast dat ze het toch uitgaven, maar dan specifiek voor dyslecten." Jammer is wel dat het boek een aantal schoonheidsfoutjes bevat, die de uitgever over het hoofd heeft gezien.
Bij de totstandkoming van het boek werd informatie ingewonnen bij een aantal stichtingen dat betrokken is bij taalachterstand. Hieronder ook de Stichting lezen en schrijven, een stichting die zich inzet voor het bestrijden van laaggeletterdheid en een deel van de opbrengst van bij hen bestelde boeken doneert aan een goed doel.
Overigens leent het boek zich goed voor een vervolg en Flantua is reeds begonnen met deel twee. Daarin verwerkt hij een ICT-project, waarvoor momenteel een grootschalig digitaal onderzoek loopt.

Korte tijd op Curaçao

De hierboven genoemde leermethode waarmee Flantua bezig was, is onderdeel van zijn eigen bedrijf Wizzfox dat ICT-opleidingen voor het basisonderwijs ontwikkelt. Momenteel ontwerpt hij een autonoom (Europees) lesprogramma, een soort computerrijbewijs. "Het is een audiovisueel animatieprogramma - een getekend vosje maakt een ICT-reis over de wereld - dat de linker- en rechterhersenhelft tegelijkertijd stimuleert waardoor een beter begrip ontstaat", aldus de uit Holten (Overijssel) afkomstige Flantua. Na zijn ICT-opleiding aan de hogeschool in Deventer werkte hij als ontwikkelaar bij een bank in Ede, waarna hij in 2000 zijn eigen ICT-bedrijf begon. "Voor mijn bedrijf heb ik alleen een laptop en internet nodig, dus dat kon op Curaçao gewoon verder gaan." Op het eiland hielp hij het VPCO mee aan de implementatie van een nieuw systeem. Het vertrek naar de Cariben kwam voort uit de vele reizen die hij maakte in het Caribisch gebied, Venezuela, Mexico, Suriname. Het voelde er vertrouwd, maar al spoedig na hun vestiging op Curaçao ontwikkelde zich op veel gebieden onzekerheid en het gezin besloot mede vanwege noodzakelijke medische zorg terug te gaan naar Nederland.

Papiamentstalige versie

Jeroen Flantua wil ondanks zijn korte tijd op het eiland iets teruggeven aan de bevolking. Dat is de reden dat hij van plan is zijn boek te laten vertalen in het Papiaments. "Vanwege de grote armoede en de beperkte middelen op veel Curaçaose scholen wil ik het boek gratis beschikbaar stellen aan alle leerlingen van groep acht. En er zijn ook amper jeugdboeken in het Papiaments. Hiervoor heb ik natuurlijk financiers nodig. En wie daaraan meewerkt, krijgt zijn logo op het boek." Een Papiamentstalige versie zal inhoudelijk nog wel wat moeten worden herzien, omdat het boek een typisch Nederlands boek is. Als het gaat om het aansluiten bij de belevingswereld van het kind, zal de insteek van 'de' Nederlander die tijdelijk op Curaçao woont wellicht niet zo'n gelukkige zijn. Het zwembad in de tuin en de airco op school zullen door de Curaçaose kinderen in achterstandswijken in elk geval niet worden herkend. Juist vanwege de beoogde doelgroep zal de inhoud naar alle waarschijnlijkheid moeten worden aangepast aan hun beleving, wil een dergelijke Papiamentstalige versie worden gewaardeerd.

Het geheim van Curaçao, ISBN 9789491962059. Te bestellen onder meer bij Mensing's Caminada en Bruna. Prijs circa 50 gulden.

Letra

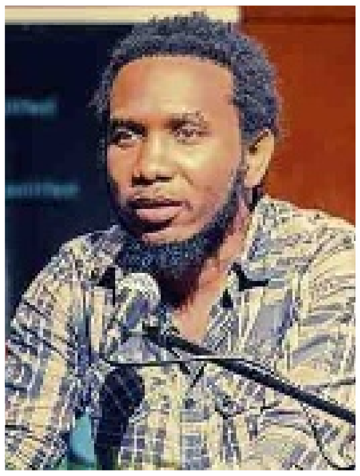

Vladimir Lucien

Op een ochtend tijdens het Bocas LitFest 2012 in Trinidad zou Loretta Collins Klobah (Porto Rico), de winnares van de Bocas-poëzieprijs dat jaar, voordragen uit haar werk. Omdat de avond tevoren haar vlucht naar Trinidad werd gecancelled, was ze niet ter plekke. De voorzitter van de bijeenkomst, Vladimir Lucien, een nog jonge en onbekende dichter en acteur uit St. Lucia, wist niet wat te doen. Uit de zaal kwam de suggestie dat hij misschien wat van zijn eigen gedichten zou kunnen voordragen.
Een beetje bedremmeld stemde hij erin toe. Hij haalde een verfrommeld schriftje uit zijn broekzak en begon voor te dragen. Grotendeels uit het hoofd. Zijn voordracht was subliem. Hij kreeg een staande ovatie. Men vroeg hem wanneer hij deze gedichten zou publiceren. Hij wist het niet. Nu heeft de Peepal Tree Press een eerste bundel poëzie van hem uitgegeven: Sounding Ground (2014).
Zijn gedichten hebben iets muzikaals, zoals ook zijn voordracht bijna een vorm van zang is. Melodieus, inderdaad, maar tegelijkertijd conflictueus, want de samenleving is een en al conflict. Hij bouwt zijn huis en zijn relatie, maar al bouwende tonen zich de contrasten, de paradoxen en conflicten. Arm en rijk, traditie en moderniteit, opstandige jongeren die aanvoelen dat ook St. Lucia zich moet voorbereiden op communicatie met de rest van de wereld. Je kunt niet doen alsof de rest van de wereld niet bestaat en dat alles altijd zal blijven zoals het was. De gedichten zijn bedoeld om bewustzijn aan te wakkeren, niet om nieuwe wegen te wijzen. Sounding Ground, de grond waarop wij leven, is niet stil. Wie zijn oor te luisteren legt, hoort wat er allemaal trilt en beweegt.

Verhalenbundel

De Peekash Press heeft in samenwerking met enkele andere uitgevers een interessante verhalenbundel gepubliceerd met werk van diverse Caribische auteurs.
Antigua: Joanne C. Hillhouse
Bahamas: Janice Lynn Mather
Barbados: Heather Barker
Belize: Ivory Kelly
Jamaica: Ezekel Alan, Garfield Ellis, Sharon Leach, Kimmisha Thomas, Dwight Thompson
Trinidad & Tobago: Kevin Baldeosingh, Kevin Jared Hosein, Barbara Jenkins, Sharon Millar.
Pepperpot (2014) is een mooie bundel voor wie zich wil oriënteren op het gebied van Caribisch literair talent.

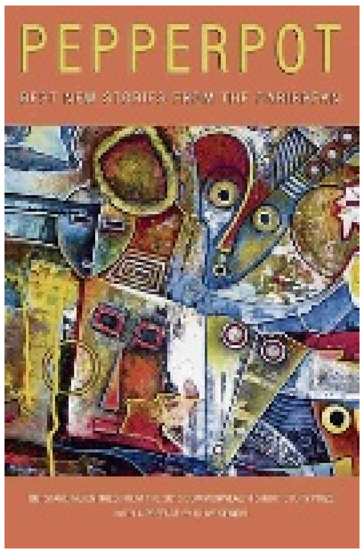

De geheimen van de Fortkerk

Waar leidt de regenpijp naartoe die aan de achterkant van de Fortkerk in de muur verdwijnt? Wat doet die kogel in de muur bij de ingang van de kerk? En waarom zit er een klok in het plafond van de kerk? De Fortkerk, het onderkomen van de eerste Nederlands- protestantse gemeente op Curaçao, op de binnenplaats van Fort Amsterdam waar de regering van Curaçao zetelt, vertelt de geschiedenis van Curaçao. Elke hoek van de kerk heeft zijn eigen verhaal.

Tekst: **Judice Ledeboer** Foto's: **Ken Wong**

Marjan Lolkema tijdens de toer 'Geheimen van de Fortkerk', die nog de gehele maand augustus plaatsvindt op woensdagochtend vanaf 10.30 uur.

Marjan Lolkema, echtgenote van de huidige voorganger in de Fortkerk, ds Wim Lolkema, verdiepte zich in de geschiedenis van deze kerk en geeft in de zomermaanden iedere woensdagochtend een rondleiding waar ze over de 'geheimen van de Fortkerk' vertelt. De opbrengst van deze rondleiding gaat naar het restauratiefonds van de kerk, die op zeer korte termijn gerestaureerd moet worden, want het dak lekt, de verf op de pilaren is verpulverd en dwarrelt als sneeuw op de grond en er loopt vocht langs de muren. Dit juweeltje geschiedenis heeft de tand des tijds doorstaan en is een centraal punt in Punda nu en toen.

Het wonderlijke van de Fortkerk is dat je de toren van de kerk vanuit elke richting die je komt ziet. Vanuit zee, vanaf de Annabaai, vanaf de Julianabrug en Punda inkomend. Iedereen ziet altijd het bekende wit/gele torentje, maar weinig mensen weten dat de kerk iedere ochtend te bezichtigen is. Marjan Lolkema zegt met nadruk dat ze veel weet over de geschiedenis van de kerk en Curaçao, maar dat ze ook dingen niet weet en ze vraagt de aanwezigen om hun kennis over de Fortkerk en de geschiedenis van Curaçao met haar te delen. De belangstelling voor deze ontdekkingstocht is tot nu toe boven verwachting. Lokale mensen en toeristen komen op deze toer af. De start van de wandeling is onder aan de trappen van de Fortkerk. Het parkeerterrein staat vol met auto's van overheidsambtenaren en er zijn bouwwerkzaamheden aan het gebouw naast het Kabinet van de Gouverneur. Tussen steigers en opgebroken steegjes wordt de groep naar de achterkant van de kerk geloodst, waar er verteld wordt over de geschiedenis van Curaçao. Jaartallen vliegen je om de oren, de 80-jarige oorlog komt voorbij, het 12-jarig bestand en de geschiedenis van de West-Indische Compagnie. We zien het allemaal om ons heen: geschiedenis 'on the spot'.

Waarom heet het fort hier Fort Amsterdam? Het antwoord is simpel. Het fort dankt zijn naam aan de Kamer Amsterdam van de West-Indische Compagnie die het op Curaçao voor het zeggen had. Er waren in het Caribische gebied meer forten Amsterdam, in Paramaribo in Suriname, in Philipsburg op St. Maarten en in Nieuw Nederland, het latere New York. Op oude kaarten kan men zien waar die forten lagen. In Paramaribo is het fort nu een museum, het Fort Amsterdam in het oude Nieuw Nederland stond op de plek waar nu het Alexander Hamilton U.S. Custom House staat, waarin tegenwoordig het National Museum of the American Indian is gehuisvest, op de zuidelijk punt van het eiland Manhattan, in Batterypark. Alleen een plaquette herinnert nog aan het oude fort, dat dezelfde grondvorm had als het Fort Amsterdam in Punda. Dit geeft ook weer aan hoe bijzonder Fort Amsterdam in Punda is, want het is nog steeds in gebruik. De regering zetelt er, het Paleis en het Kabinet van de Gouverneur zijn er en de Fortkerk wordt nog steeds gebruikt door de protestantse gemeente. Niet meer in de vorm waarin het ooit is gebouwd. De eerste Fortkerk was van hout. Later is de kerk herbouwd, opgetrokken uit koraal en andere materialen.

Gids Lolkema: "We moeten ons ervan bewust zijn dat het heel uniek is in de wereld dat zo'n oud Fort nog steeds in gebruik is als waar het ooit voor bestemd was. Het hoort dan ook niet voor niets bij ons cultureel erfgoed."

Ze neemt ons mee verder de geschiedenis in. Meer dan 400 jaar terug. De 80-jarige oorlog was in volle gang. Het was oorlog tussen de Republiek der Nederlanden en het Spaanse Rijk en het was vooral een godsdienstoorlog die in 1568 begon. Van 1609 tot 1621 was er een bestand. Toen vonden er geen gevechten plaats en werd er zelfs handel gedreven. De West-Indische Compagnie werd in 1621 opgericht om handel te drijven en om de weer opgelaaide de oorlog met Spanje op zee een slag toe te brengen. De opdracht van de WIC was om gebieden te koloniseren, handel te drijven en om oorlog te voeren. Veel van het geld dat de handel en oorlogen opbrachten, zoals het veroveren van de zilvervloot door Piet Heijn, werd in gebieden in Brazilië geïnvesteerd en nadat Johan van Walbeeck Curaçao op de Spanjaarden had veroverd kreeg Curaçao een centraal strategische rol tussen Nieuw Nederland in het noorden en de Braziliaanse koloniën in het zuiden. Er vestigden zich Nederlanders en het was vanzelfsprekend dat er een kerk kwam. De staatsgodsdienst in die tijd in Nederland was het protestantisme. De meeste bewoners van Nederland en zo ook diegenen die zich op Curaçao vestigden waren of overtuigd of vanuit strategisch oogpunt protestant. Echter, er was in eerste instantie geen dominee, maar die werd in de kortste tijd vanuit Nederland overgevaren. Niet alleen om het moreel van de manschappen van het garnizoen hoog te houden, maar ook om de mensen die al op het eiland woonden te bekeren.

In Fort Amsterdam in Punda zetelt de regering en kun je het Paleis en het Kabinet van de Gouverneur en de Fortkerk vinden.

Bij de bouw van het fort was er al rekening gehouden met een ruimte voor een kerk, maar eerst werd er ruimte gereserveerd voor een regenbak, omdat het water voor de eerste levensbehoeften moest worden opgevangen. Bovenop de regenbak is later (in 1821) een ruimte gebouwd die dienst deed als bestuurskamer. Tegenwoordig is die ruimte het Fortkerk Museum. Dit verklaart ook de regenpijp die in de muur van het gebouw naast de kerk verdwijnt, omdat het water vanuit de dakgoten van de gebouwen in de regenpijpen loopt en verzameld wordt in de regenbak, die nog steeds onder het museum aanwezig is. "En als de bak vol was liep het water uit de spuigaten weg", aldus de gids. Volgens dominee Lolkema speelde water altijd een grote rol door de gehele geschiedenis van de mens heen en wordt er ook in de Bijbel - al vanaf de eerste bladzijde - veel over water gesproken. "De mens kan aan de ene kant niet langdurig overleven in water maar heeft aan de andere kant wel water nodig om te kunnen overleven. En het menselijk lichaam zelf bestaat voor meer dan de helft uit water", aldus de dominee. "Waar voldoende drinkwater is kan de mens overleven. In de Fortkerk vond en vind je een waterbassin. Zo was de kerk vroeger voor mensen een veilige plek, een plek van redding, waar ze in oorlogstijd het onmisbare water konden vinden." De kerk als een veilige plek van redding. Dat is een mooi ideaal. Dat de kerk niet altijd een veilige plek voor mensen is geweest wordt geïllustreerd met het verhaal dat vrouwen die niet voor de kerk getrouwd waren (en wel voor de wet) en zwanger waren geraakt, zich openbaar schuldig moesten laten verklaren door op de eerste rij van de kerk te zitten, zodat iedereen kon zien dat ze 'zondig' waren geweest.

Deze stoel was speciaal gebouwd voor de gouverneur. net iets lager dan de preekstoel van de predikant.

Het fort was belangrijk voor de bescherming van de stad. Bij een inval van de Engelsen in 1804, die zich in Fort Waakzaamheid hadden verschanst, werd er een kanonskogel op het fort afgeschoten die in de Fortkerk sloeg en die er tot op de dag van vandaag nog steeds zit. Het is een mooi stukje geschiedenis en een wonder dat de kerk niet verwoest werd door die kogel en dat de kogel nog steeds in de muur zit. Toen Curaçao in de achttiende eeuw volledig in handen van de Nederlanders was beleefde het eiland gouden tijden en dat gold vooral voor bepaalde bevolkingsgroepen.

"Er hoefde geen oorlog meer gevoerd te worden en de doelstelling van de WIC was niet meer relevant. Echter, een andere handel bleek zeer lucratief te zijn: de handel in arbeidskrachten. Curaçao werd een belangrijke tussenstop voor arbeidskrachten uit West-Afrika. Er was weinig respect voor de Afrikaanse arbeiders die meer als werkinstrument werden gezien dan als mens", aldus gids Lolkema.

De missie van de protestantse kerk was om de arme mensen te helpen en om de armenkas te spekken was ieder lid verplicht een bijdrage te doen aan de kerk. Bij gebrek aan arme blanken, was er genoeg geld in de kas om een nieuw kerkgebouw te bouwen. In de gevel staat het jaartal 1769, maar de kerk is pas twee jaar later afgebouwd. Het geld was op, omdat de administrateur van de armenkas een greep had gedaan uit de kas en daarna spoorloos verdween.

De oorspronkelijke vorm van de kerktoren was rechthoekig. In 1903 werd de oude toren vervangen en kreeg de toren een ronde vorm. Dit jaartal staat ook op de toren vermeld. Van binnen is de kerk niet groot. Er zijn 250 zitplaatsen. De ruimte heeft een monumentaal karakter met grote pilaren en opvallend is de blauwe kleur van het plafond. Deze blauwe kleur heeft iets koninklijks en kwam vroeger veel voor in Friese boerderijen. De blauwe kleurstof was ook kostbaar en men wilde de Fortkerk een koninklijke uitstraling geven, vandaar de keuze van deze kleur. Opvallend is de vijfde wijzerplaat in het plafond waar slechts één wijzer op zit. De preekstoel van de predikant, gemaakt door schrijnwerker Pieter de Meij, naar wiens opa de wijk Pietermaai is vernoemd, is van mahoniehout en precies tegenover die preekstoel, achter in de kerk is een houten stoel die speciaal voor de gouverneur bestemd was. Saillant detail is dat de preekstoel van de predikant net iets hoger is gebouwd waardoor de predikant, alleen in de kerk, boven de gouverneur stond. Tegenwoordig is die gouverneursstoel niet meer in gebruik en staat hij er als relikwie uit de geschiedenis. De gouverneur zit net als alle anderen op een bankje in de kerk. En dan is er nog een mooi rond raam, links achterin de kerk, binnenkomend in de kerk. Op dit 'zegel' staat de tekst 'Bouw de muren van Jeruzalem'. Dit raam werd ooit geschonken door een ouderling die het geloof wilde houden in God en de toekomst, nadat de stad na de inval van de Engelsen rond 1803 bijna verlaten was.

Het grote geheim in de Fortkerk is het water-spiegel-beeld dat vanuit de waterbak, dat is opgebouwd uit de originele IJsselsteentjes die als ballast meekwamen met de schepen van de WIC, tot de bezoekers 'spreekt'. Dit geheim blijft een geheim totdat u zelf bent gaan kijken en dan zal het geheim aan u onthuld worden. De Fortkerk is dan ook een Levend Monument. In het Fortkerk Museum zijn in diverse vitrines tal van historische zaken zoals oude literatuur, gezangboeken, bijbels, doopjurken en antieke zilveren avondmaalsbekers te zien. Aan de wanden hangt een overzicht van alle predikanten van 1635 tot heden.

Het grote geheim in de Fortkerk is het water-spiegel-beeld dat vanuit de waterbak tot de bezoekers 'spreekt'. Dit geheim blijft een geheim totdat u zelf bent gaan kijken.

Fortkerk, LevendMonument is geopend van maandag t/m vrijdag van 10.00 tot 13.30 uur. Toegangsprijs 7 gulden. Fort Amsterdam, Punda. Tel. 94611139. De toer 'Geheimen van de Fortkerk' vindt nog de gehele maand augustus plaats op woensdagochtend vanaf 10.30 uur. Verzamelen bij de trappen van de kerk, te bereiken via de poort onder het Gouverneurspaleis, ook als er security staat. De toer duurt anderhalf uur en de kosten zijn 12,50 gulden.

Belangstellenden kunnen zich opgeven bij Marjan Lolkema, tel.: 7470691/ www.facebook.com/fortkerklevendmonument. De opbrengsten van de toer zijn bestemd voor het restauratiefonds van de kerk. Het kerkgebouw is eigendom van de protestantse gemeente en om het gebouw als cultureel erfgoed te behouden is een grondige restauratie van het dak nodig.

Dit raam werd ooit geschonken door een ouderling die het geloof wilde houden in God en de toekomst, nadat de stad na de inval van de Engelsen rond 1803 bijna verlaten was.

Geslaagd project jonge

Tussen DEIRA Creative Volunteer Platform en de Dance and More Foundation Curaçao vond er een unieke samenwerking plaats. Kinderen uit Banda'bou werden tijdens het project RISE Tesoro Sekreto in de gelegenheid gesteld twee weken lang door middel van dans bezig te zijn met het ontdekken van hun verborgen schat, hun talent en het leren geloven in zichzelf!

Tekst: **Marja Berk** Foto's: **Ken Wong**

Deze samenwerking resulteerde op 20 en 21 juni in de voorstellingen met de titel: RISE Tesoro Deskubrí. Het was de laatste van een serie van 3 'community-projecten' die werden georganiseerd gedurende het schooljaar 2013-2014. De voorstellingen werden gehouden in Teatro Luna Blou
Initiatiefneemsters van het geheel zijn Celine Gladpootjes en Sofina Ferreira en Gladpootjes vertelt er graag over.

Wat is nu de bedoeling van dit project? "Aan de ene kant was het de bedoeling om verschillende lagen van de maatschappij samen te brengen door kinderen op Banda'bou te betrekken bij dans. Een kunstvorm waar ze verder nauwelijks bij betrokken zijn. Het gaat dus om drie groepen dansers die bij elkaar worden gebracht. De profs van Fina Dance Art School, leerlingen van de dansvooropleiding (Simia Dance Company) en de onervaren dansers van Banda'bou. Daar zit een hogere symboliek achter. Het gaat eigenlijk om samenwerking, acceptatie en tolerantie in de maatschappij. Als je het belang daarvan kunt verwoorden in een dansproject is dat prachtig, natuurlijk."
Het project werd in drie delen opgebouwd en begon met RISE, een voorstelling van de Simia Dance Company die op vier plekken in Banda'bou werd opgevoerd. Na de voorstelling werd er een educatieve dansworkshop georganiseerd voor het aanwezige publiek. Kinderen konden zich tevens inschrijven voor het tweede deel: 'TesoroSekreto'. Gladpootjes licht de titel toe. "Veel verborgen talent met een grote waarde op diverse fronten ligt verborgen in de bario's. Dus een schat. Veel mensen, vooral jongens, houden hun danstalent verborgen. Je verborgen talent laten zien, je kwetsbaar opstellen is waar TeseroSekreto over gaat. Dans kan bij ieder mens iets losmaken en van grote waarde zijn voor ieders eigenwaarde." Behalve de voorstellingen werden er nog workshops op scholen in Banda'bou georganiseerd en ook daar konden leerlingen zich inschrijven voor het project. Dit alles resulteerde in een inschrijving van maar liefst tachtig kinderen, het enthousiasme was groot. "Uiteraard waren er wat afvallers, maar we zijn begonnen met zestig kinderen", aldus een tevreden Gladpootjes.
De optredens werden een groot succes en niet alleen de toeschouwers waren enthousiast. Gelet op de gezichtjes van de kinderen uit Banda'bou, de onervaren dansers, werd er ook aan die zijde behoorlijk genoten van de deelname op het podium. Symbolisch in het dansspektakel is het optreden van een meisje met één arm. De andere hangt er voor de helft wat nutteloos bij. Tijdens Michael Jacksons Black or White draait het even om dat lichtgehandicapte meisje. Haar collega-dansers gebruiken symbolisch ook maar één arm en de boodschap is overduidelijk: het maakt niet uit hoe je eruit ziet, het gaat erom wie je bent. Gehandicapt of niet, zwart of wit.
Omdat het ook belangrijk is wat de dansers uit Banda'bou er zelf van vinden spraken we na de voorstelling vier gemotiveerde scholieren uit het dansgezelschap: Safira la Nooy, Finailies Regina, Jurendell Leito en Kendrick Jamanica. Het zijn stuk voor stuk ambitieuze adolescenten en zijn 'om' waar het de dans betreft. De 11-jarige Safira is door haar ouders erg gestimuleerd om mee te doen. "En ik vind het nu zo leuk, ik ga er mee verder, hoor. Ik kan mijn gevoel er in uiten en ik ben trots dat ik hier aan meedoe. Ik wil er echt iets mee gaan doen", straalt ze. De rode lippenstift staat haar uitstekend. Ook Finailies Regina vindt het heerlijk om te dansen en op de vraag waaróm ze is gaan dansen, zegt ze: "Om alles. Ik vind alles leuk aan dansen!" Jurendell Leito, die naast haar staat, kan dit slechts beamen. Ook hij is nu bezeten van dansen en vindt de bewegingen en alles wat erbij komt kijken leuk om te doen. Het project is een eventuele start van een glansrijke danscarrière, maar het enthousiasme is misschien nog wel belangrijker: ook hij gaat door. "Ik heb dat gevoel van binnen dat maakt dat ik hiermee verder wil", roept hij. In eerste instantie was hij niet geïnteresseerd in deelname aan het

dansers uit Banda'bou

dansproject, maar zijn school stimuleerde hem zich in te schrijven met de boodschap dat hij het echt goed kon. Jurendell ging overstag en is daar nog steeds blij mee. Naast hem staat Kendrick Jamanica en een grote vriend van Jurendell. "Ik ben er trots op dat ik hier op het podium heb gestaan en heb ontdekt dat dansen helemaal in mijn straatje past." Hij glundert als hij dat zegt. Stuk voor stuk vinden ze het leuk om voor publiek te dansen, applaus te krijgen en in de schijnwerpers te staan. Waardering te krijgen.
Celine Gladpootjes en 'Fina' Ferreira hebben elkaar ontmoet door een leuke samenloop van omstandigheden en het kruisen van elkaars projecten, die overeenkomst vertoonden: dansen onder de aandacht brengen in wijken waar individuele ontwikkeling en groei van groot belang zijn. Gladpootjes is zich bewust geworden van het feit dat deze projecten uitbouw behoeven. "Het idee is om na de zomervakantie lessen aan te bieden op Banda'bou." Zijn die gratis? "Daar wordt nog over gesproken en zal binnenkort wel duidelijker worden. Maar mochten we besluiten een bijdrage te vragen dan zal deze zeer laagdrempelig zijn."
Het mag duidelijk zijn dat de organisatie van dit alles nogal wat financiele kopzorg met zich meebrengt. "We zijn enorm ondersteund uit allerlei hoeken. Niet alleen met geld maar ook in natura. Er was zelfs iemand die eten had gekookt voor de tachtig kinderen. Dat vind ik echt geweldig." Veel werk werd verricht op vrijwilligersbasis. "Maar", zegt Gladpootjes, "de professionals die dans als beroep hebben dienen toch betaald te worden. Daarom is fondsenwerving zo belangrijk en daar wordt aan gewerkt. Helaas is het zo dat dans als kunstvorm nog steeds een ondergeschoven kindje is, maar vergeet niet dat deze projecten ook een educatieve achtergrond hebben. Het gaat om discipline die bijgebracht wordt, maar het heeft ook absoluut een sociaal karakter. Geaccepteerd worden, eigenwaarde kweken. De kinderen laten voelen dat ze gewaardeerd worden, dat ze allemaal op hun eigen wijze iets unieks in zich hebben. Hoe belangrijk is dat? En als je ziet wat dit project heeft losgemaakt bij deze kinderen is dat onbetaalbaar! Het plezier spat ervan af!" En dat, tezamen met het kweken van zelfrespect en compassie, is misschien wel het belangrijkste doel van dit project.

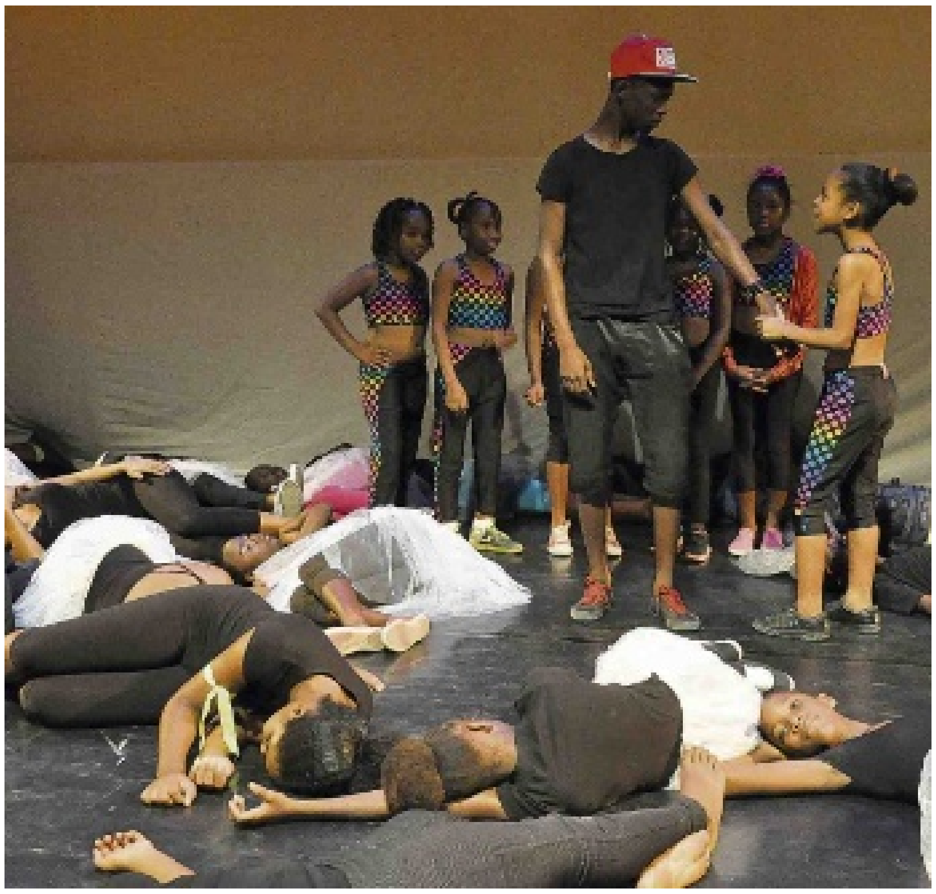

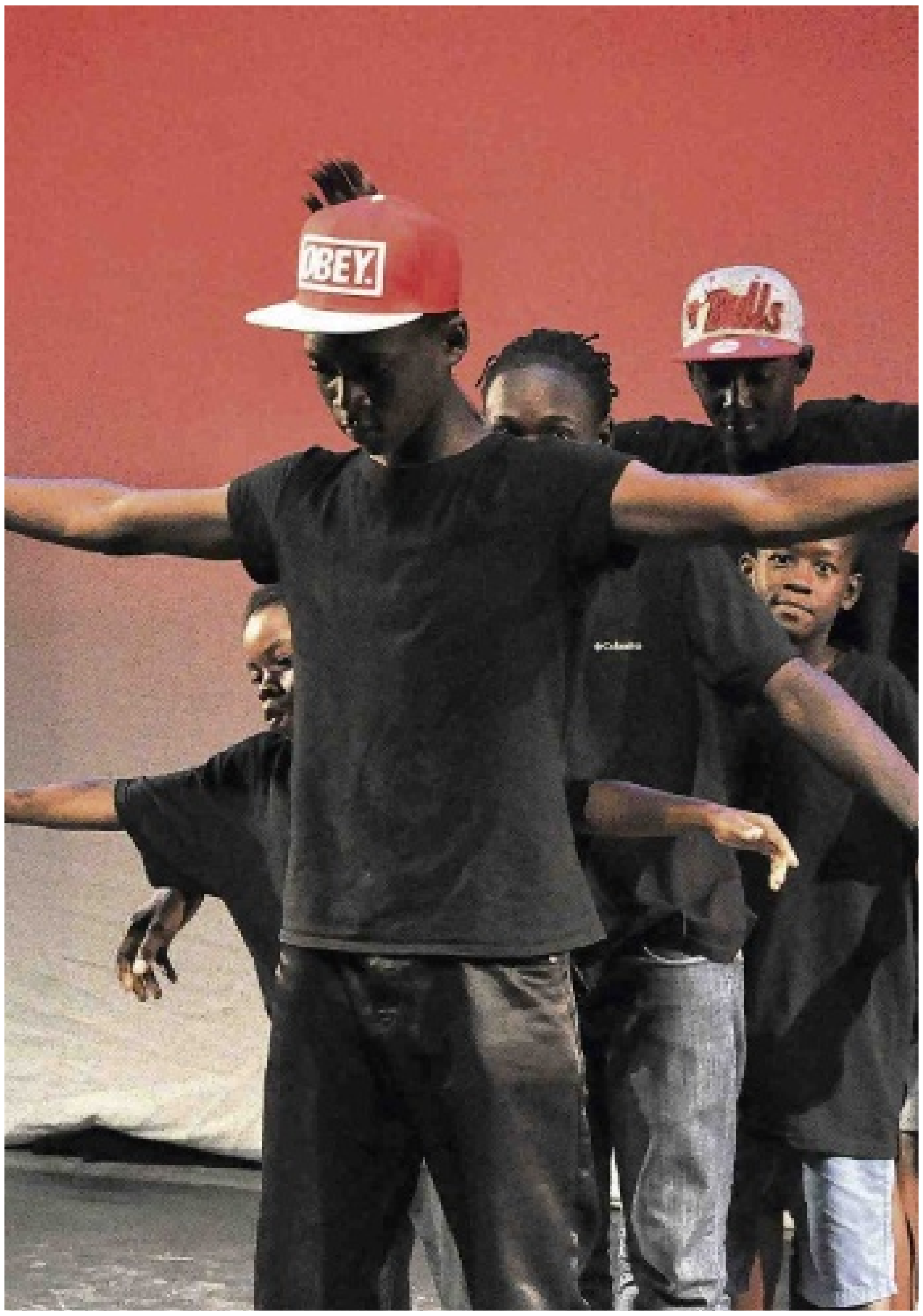

‘Niets doen, Wet Mededingingsrecht

Kartelvorming en economisch machtsmisbruik zijn binnenkort op Curaçao verboden. De nieuwe Landsverordening inzake Concurrentie wordt dan van kracht. De achterliggende gedachte is dat als bedrijven concurreren om de gunst van de consument, dat leidt tot lagere prijzen, betere kwaliteit, meer innovatie en meer keuzevrijheid. Daardoor wordt ook de economie van een land sterker. Het stimuleren van de concurrentie is dus belangrijk. In 126 landen in de wereld bestaat deze wet al, Curaçao wordt het 127e land.

Tekst: **Judice Ledeboer**

In 2009 werd een begin gemaakt met het traject om de Landsverordening inzake concurrentie vorm te geven. Eind 2012 ging de Raad van Ministers akkoord. Het voorstel ligt nu bij de Raad van Advies en wordt daarna aan de Staten aangeboden. De verwachting is dat de wet begin 2015 van kracht wordt.
Implementatiemanager van deze nieuwe wet is Albert Scholten. Zijn expertise ligt op het gebied van mededingingsrecht. Hij was tot eind vorig jaar lid van het managementteam van de Directie Mededinging van de Autoriteit Consument & Markt in Nederland. Ook was hij nauw betrokken bij de implementatie van de Nederlandse Mededingingswet, die op 1 januari 1998 van kracht werd. Samen met Zulaika Mook, directeur van de sector Economische Ontwikkeling en Innovatie bij het ministerie van Economische Ontwikkeling, zorgt hij ervoor dat de wet, naar Curaçaose maatstaven, wordt afgerond en geïmplementeerd.
Voor het toezicht op naleving van de Landsverordening en de uitvoering van de taken die daaruit voortvloeien, komt er een zelfstandig bestuursorgaan, dat als toezichthouder functioneert. Dit is de Fair Trade Authority Curaçao (FTAC) die onafhankelijk van politieke of andere belangen haar taken zal verrichten. De FTAC zal in het begin alleen bestaan uit een Mededingingsautoriteit die erop toeziet dat bedrijven de onderlinge concurrentie niet beperken. Daarna wordt een Consumentenautoriteit toegevoegd (bescherming rechten van de consument) en een Regulatory Board (zorgt voor regulering van de markt waar dat nodig is). Om te controleren of de Landsverordening wordt nageleefd kan de FTAC onderzoek doen en krijgt hiervoor de nodige onderzoeksbevoegdheden. Bij overtreding kunnen er boetes worden gegeven en een bindende aanwijzing. Er kunnen zelfs persoonlijke boetes gegeven worden aan de persoon die als opdrachtgever of feitelijk leidinggever is bij een kartel.
De toezichthouder moet zich bewust zijn van de lokale context met zijn eigen kenmerken. De toekomstige werknemers van deze organisatie zullen nationaal en internationaal op de hoogte moeten zijn van de materie. Daarom zijn er al samenwerkingsovereenkomsten in de regio en het Koninkrijk afgesloten om training en deskundigheidsbevordering in deze materie te krijgen evenals technische ondersteuning in de vorm van adviezen tijdens de uitvoering van het werkprogramma. “Dat is puur vakmanschap wat er gevraagd wordt”, aldus Scholten.

De wet wordt niet één op één overgenomen uit Nederland. “Er zijn op Curaçao andere kenmerken waardoor de problematiek anders moet worden opgelost”, legt Scholten uit. “De context van de eilandeconomie van Curaçao is anders dan in de Verenigde Staten, Europa en Nederland binnen Europa. Op Curaçao zijn bijvoorbeeld veel midden- en kleinbedrijven en er is hier veel meer import.” Er wordt ook gekeken naar de andere eilanden in het Caribische gebied waar dezelfde regels gelden, kijkend naar de economie van het land. Mook: “Er zijn echter verschillen in aanpak, want ieder land heeft zijn eigen prioriteiten en problematiek. Op Aruba wordt thans ook gewerkt aan de implementatie van een wet inzake concurrentie en Sint Maarten heeft daarvoor plannen. Met andere eilanden in het Caribische gebied die al een wet inzake concurrentie hebben wordt ook samengewerkt.” “Kartels houden niet op bij landsgrenzen”, zegt Scholten hierover.
Het implementeren van de nieuwe wet stond hoog op de agenda van het ministerie van Economische Ontwikkeling (MEO), dat het beleid heeft dat er eerlijke concurrentie moet zijn om de consument goed te kunnen bedienen. Het gaat om nieuw recht dat Curaçao nog niet kent. MEO is al geruime tijd bezig om de stakeholders te informeren over de wet die gaat komen. Er zijn inmiddels twee symposia georganiseerd waarvoor het bedrijfsleven, de advocatuur, de rechterlijke macht, de andere ministeries en de politiek zijn uitgenodigd. In het najaar zullen speciale voorlichtingsbijeenkomsten worden georganiseerd. “Deze nieuwe wet komt er om de samenleving van dienst te zijn. Er wordt duidelijk gekeken naar de beste manier om de marktproblemen waar consumenten last van hebben aan te pakken gezien de cultuur en economie van Curaçao”, aldus Mook.
Een aantal zaken wordt door de nieuwe wet aangepakt zoals misbruik van monopolieposities en kartelvorming die tot te hoge prijzen, bijvoorbeeld voor de dagelijkse boodschappen, kunnen leiden. Juist door de kleinschaligheid van de Curaçaose economie zijn er bedrijven die een monopoliepositie hebben. Volgens Scholten hoeft dat geen probleem te zijn als de bedrijven zich maar netjes gedragen. “Bedrijven die een monopoliepositie hebben kunnen doen en laten wat ze zelf willen. Dat kan in strijd zijn met wat je als uitkomst van vraag en aanbod wilt zien. Dit kan zelfs tot uitbuiting van de consument leiden en dat is iets dat je niet wilt. Door meer concurrentie worden bedrijven gedwongen om te kijken naar service, prijzen, kwaliteit en ze moeten betrouwbaarheid leveren. “Er zijn soms te grote prijsverschillen bij producten. Wat is de oorzaak dat er prijsverschillen zijn? Hoe transparant is de opbouw van prijzen? Prijstransparantie is een gevolg van een goed werkende markt. Alleen al het inzichtelijk maken van de prijzen vergroot de concurrentie en dat leidt tot consumentenvoordelen. Soms hoeven er dan niet eens boetes gegeven te worden, maar die steen in de vijver leidt al tot meer transparantie”, merkt Scholten op.
Wereldwijd komt kartelvorming voor in alle sectoren bijvoorbeeld bij banken, de bouw, voedselproductie, industrie, vrije beroepsbeoefenaars, zakelijke dienstverlening en glazenwassers. “En op Curaçao zal dat in principe niet anders zijn. Er zijn zelfs factoren die de risico’s op kartelvorming hier groter maken dan bijvoorbeeld in Nederland. Hier zie je meer een markt met een klein aantal spelers. Ze kennen elkaar beter en kunnen dus gemakkelijker kartelafspraken maken. In kleinere economieën zijn de risico’s voor kartelvorming dus groter. Dat is ook uit internationaal onderzoek naar voren gekomen.” Minister van Economische Ontwikkeling Stanley Palm gaf in een toespraak in 2013 voorbeelden van een aantal sectoren waarbij de mededingingsautoriteit meer dan welkom is, zoals internet, medicijnen, wegenbouw en de bancaire sector.

kost ons poen' voor meer welvaart

Zulaika Mook, directeur van de sector Economische Ontwikkeling en Innovatie bij het ministerie van Economische Ontwikkeling.

De lijst wordt aangevuld met utiliteitsbedrijven en telefonie. Mook: "Op dit moment is kartelvorming toegestaan omdat er geen wet is die dat verbiedt."

Parallel aan de wetgeving inzake concurrentie wordt de Consumentenautoriteit opgericht. De Consumentenbond zoals die nu bestaat kan de wet niet handhaven. De rol die de Consumentenbond in de huidige vorm heeft, richt zich op het geven van informatie, het doen van prijsvergelijkingen en om de consument te empoweren. Scholten: "Nu komt er ook wetgeving om handhavingsacties te kunnen ondernemen. Er komt ook een Consumenten Geschillen Commissie die de klachten behandelt." Echter, er ligt ook een taak bij de consument. De consument moet leren om bewuster om te gaan met kwaliteit van producten en diensten en opkomen voor eigen belangen. Door de nieuwe wet en de bestuursorganen die er komen heeft de consument meer rechten en kan er veel meer gedaan worden met zijn klachten. Ondernemers kunnen niet zomaar torenhoge prijzen vragen. Dit vraagt nieuwe creativiteit en innovatie van ondernemend Curaçao. "Het gaat om een zoektocht voor bedrijven om de consument voordeliger prijzen te geven", legt Scholten uit. "In landen waar de mededingingswet al geruime tijd van kracht is ziet men dat dit de consumentenwelvaart vergroot. Dit opent ook weer deuren voor investeerders die meer vertrouwen gaan krijgen om op Curaçao te investeren en dat komt het gehele eiland ten goede. Er komt eerlijke concurrentie."

Mook: "En er volgen sancties als bedrijven niet aan de wetgeving voldoen. Daar is de FTAC dus voor. Klachten inzake concurrentievervalsing en mogelijke overtreders van kartelvorming, alles wordt formeel behandeld."

Zoals eerder gezegd wijkt de nieuwe Landsverordening inzake Concurrentie af van de Nederlandse wetgeving.

Implementatiemanager van de nieuwe wet, Albert Scholten.

De principes zijn hetzelfde, maar op Curaçao zijn de meest schadelijke kartels, zoals prijskartels, per se verboden. Het verschil met Nederland is dat daar eerst een onderzoek komt na een klacht en er moet bewezen worden of het kartel schadelijk genoeg is. Hier regelt de wet dat als een onderneming een economische machtspositie heeft deze een aanwijzing kan krijgen om te verhinderen dat er misbruik plaatsvindt. Scholten ziet dit als een verdienste van MEO, dat zich er hard voor heeft gemaakt om een wet te maken die optimaal geschikt is voor Curaçao.

De Mededingingsautoriteit kan alleen werken als deze volstrekt onafhankelijk is van de politiek en van andere belangen. Er is dan ook bepaald dat alleen een rechter gaat beoordelen of de autoriteit de juiste beslissing neemt.

Scholten en Mook zien alleen maar voordelen nu deze wet er komt. De kritiek, dat het moeilijk is om deze wet, door de cultuur van het land, te implementeren en om concurrentievervalsing, kartelvorming en monopolieposities aan te pakken, leggen ze naast zich neer. Ze voelen zich gesteund door de gehele opzet van de FTAC en het draagvlak dat daarvoor in de samenleving is ontstaan. De economische impasse waarin Curaçao al geruime tijd verkeert, moet doorbroken worden. Het aanjagen van de concurrentie helpt daarbij. Scholten: "Niets doen, kost ons poen."

Met nadruk zeggen Scholten en Mook dat de consument een groot aandeel heeft in het succes van de uitvoering van deze wet. De consument is de groep die de ondernemers scherp moet houden en moet niet alles accepteren. De consument moet zich gesteund voelen door deze nieuwe wet en de bestuursorganen die in het leven zijn geroepen. "We willen werken aan een betrouwbare samenleving, waarin er goede prijs/kwaliteitverhoudingen zijn, waar we als burger een eerlijke prijs betalen voor bijvoorbeeld onze bankproducten, telefoondiensten en levensmiddelen." Volgens Scholten is deze nieuwe wet de belangrijkste economische structuurwet van de laatste vijftig jaar. Er moest iets gebeuren om de consument meer te beschermen. Scholten en Mook besluiten met het volgende: "Curaçao moet straks niet alleen een vakantieparadijs zijn, maar ook een consumentenparadijs!"

Voor folders en/of meer informatie over de Landsverordening inzake Concurrentie kunnen belangstellenden contact opnemen met het Ministerie van Economische Ontwikkeling, via emailadres info.meo@gobiernu.cw of telefoonnummer 462-1444. het ministerie is te vinden aan de Pletterijweg 43 (vierde verdieping van 'Ami-Dos Building').

Verbod van nevenwerkzaamheden

Steeds vaker zie ik in de praktijk dat er in een arbeidsovereenkomst een zogeheten 'verbod van nevenwerkzaamheden' is opgenomen.

Tekst: **William ten Veen**

Wat houdt dit verbod eigenlijk in? Een werknemer heeft in beginsel het recht om naast zijn full time baan andere betaalde werkzaamheden te verrichten. Het is om verschillende redenen denkbaar dat een werkgever dat geen goed idee vindt. Gezien de bedrijfsbelangen is het voor een werkgever belangrijk om daarover duidelijke afspraken te maken. Dit kan door middel van het opnemen van een verbod van nevenwerkzaamheden in de arbeidsovereenkomst, inclusief bijbehorende boete bij overtreding van het verbod.

Een veel voorkomende tekst van een verbod van nevenwerkzaamheden behelst dat een werknemer alleen nevenwerkzaamheden mag uitvoeren als hij daarvoor schriftelijke toestemming heeft gekregen van zijn werkgever. Daarbij valt een onderscheid te maken tussen (i) nevenwerkzaamheden die verband houden met het werk dat een werknemer bij een onderneming uitvoert (al dan niet op full-time basis), (ii) betaalde nevenwerkzaamheden en (iii) een absoluut verbod op alle (neven)werkzaamheden.

Een algeheel verbod van nevenwerkzaamheden kan inbreuk maken op (volgens velen) onze belangrijkste wet, zijnde de Grondwet. Daarin is namelijk het recht van vrije arbeidskeuze en het recht op privacy geregeld. Deze rechten eindigen niet als een werknemer bij een werkgever in dienst treedt. Het belang van een werknemer bij zijn vrije arbeidskeuze en de invulling van zijn privéleven blijft uiteraard ook na indienstreding bij een werkgever bestaan. Een absoluut of een te stringent verbod van nevenwerkzaamheden is daarom vernietigbaar, omdat er in een dergelijke situatie aan het belang van de werknemer wordt voorbijgegaan.

Nevenactiviteiten zijn er in verschillende verschijningsvormen. Denk bijvoorbeeld aan de advocaat die tevens commissaris is bij een cliënt en de IT-specialist die met behulp en door gebruik van de computers van zijn werkgever pornografische websites exploiteert en in stand houdt. Door het opnemen van een verbod van nevenwerkzaamheden kan de werkgever nevenwerkzaamheden van een werknemer (proberen te) reguleren. De wijze van het tot stand komen van een verbod van nevenwerkzaamheden is vormvrij, zodat het ook mondeling kan worden overeengekomen. In het kader van (bewijs van) het bestaan van een dergelijk verbod, heeft het uiteraard de voorkeur om het verbod schriftelijk overeen te komen.

De meest vergaande vorm van het verbod betreft een absoluut of onvoorwaardelijk verbod tot het verrichten van betaalde of onbetaalde nevenwerkzaamheden in welke vorm en omvang dan ook. Een voorwaardelijk verbod verbiedt nevenwerkzaamheden, tenzij de werkgever toestemming geeft. Uit de aanwezigheid van de eis van (schriftelijke) toestemming door de werkgever, vloeit een informatieverplichting van de werknemer voort. Het specifieke verbod van nevenwerkzaamheden verbiedt alleen de door de werkgever omschreven specifieke nevenactiviteiten.

De werknemer die zich niet houdt aan het overeengekomen verbod van nevenwerkzaamheden pleegt in beginsel wanprestatie jegens zijn werkgever. In de praktijk adviseer ik werkgevers altijd om een boetebeding bij overtreding van het verbod op te nemen in de arbeidsovereenkomst. Voordeel van een dergelijk boetebeding is dat de werknemer een boete verbeurt bij overtreding van het verbod van nevenwerkzaamheden, zonder dat de werkgever expliciet hoeft aan te geven wat de daadwerkelijke schade is. Als er geen boetebeding is opgenomen en er is sprake van wanprestatie kan de werkgever de schade vorderen maar deze moet dan wel worden bewezen en inzichtelijk worden gemaakt. Bij overtreding van het verbod van nevenwerkzaamheden zal het niet eenvoudig en zelfs soms onmogelijk zijn om te bewijzen wat de daadwerkelijke schade is als gevolg van de overtreding van het verbod van nevenwerkzaamheden door de werknemer.

Gezien de impact van de aanwezigheid van een verbod van nevenwerkzaamheden en de gevolgen bij overtreding daarvan, dient een verbod van nevenwerkzaamheden redelijk te zijn. Wat is wel en wat in niet redelijk? Dat is vaak lastig te bepalen en afhankelijk van alle omstandigheden van het specifieke geval. Mag het uitvoeren van al dan niet betaalde nevenwerkzaamheden bijvoorbeeld wel na werktijd? Het is van belang dat er een balans bestaat tussen de belangen van de werkgever en die van de werknemer. Tegenover het beschermen van de bedrijfsbelangen voor de werkgever staat het kunnen uitoefenen van het grondwettelijke recht van vrije arbeidskeuze en het recht op privacy voor de werknemer.

Weer terug naar de advocaat en de IT-specialist. Het behoeft naar mijn mening geen nadere uitleg dat de advocaat die tevens commissaris is bij een cliënt, bijvoorbeeld een bank, er voor moet waken dat er geen sprake is van tegenstrijdige belangen. Maar in beginsel lijkt het niet onredelijk om deze nevenwerkzaamheden uit te voeren. De IT-specialist zal niet overeind kunnen houden met een beroep op het recht van privacy dat zijn nevenwerkzaamheden redelijk zijn. Opmerkelijk zijn de nevenwerkzaamheden in ieder geval, zeker zijn ze niet redelijk (en zelfs potentieel schadelijk voor de werkgever) bij een afweging van alle belangen. Indien partijen discussie hebben over de inhoud en strekking van een opgenomen verbod van nevenwerkzaamheden of een ander inzicht hebben wat redelijk is, zal de rechter uiteindelijk het laatste woord hebben.

Uiteraard zal ook de werknemer zich redelijk en billijk moeten opstellen. Dit betekent dat bepaalde nevenwerkzaamheden toch verboden kunnen zijn, zelfs als er geen verbod op nevenwerkzaamheden in de arbeidsovereenkomst is opgenomen. Een werknemer mag logischerwijs geen nevenwerkzaamheden verrichten waarmee hij concurreert met zijn eigen werkgever. A contrario betekent dit niet dat alle niet-concurrerende nevenwerkzaamheden zijn toegestaan. Als een werknemer bijvoorbeeld door zijn nevenwerkzaamheden niet meer de arbeidsprestatie kan leveren die van hem verwacht mag worden (omdat hij overdag te moe is), mag de werkgever de betreffende nevenwerkzaamheden verbieden.

Mr William ten Veen is advocaat en partner bij BBV Legal tenveen@bbvlegal.com

Merk en passie

Marketing

Kips Leverworst, Friki Kip, Nuts Spaarbank, Edah, Erres, Rover, Libertel, Yorin, Coberco, Treets, Datsun, Green Point, Hyves, Miro, Talbot, PTT, Aristona... En zo kunnen we nog even doorgaan. De meeste van u zullen zich deze merken - al dan niet vaag - herinneren. De meeste van deze merken bestaan niet meer omdat ze simpelweg zijn overgenomen door een ander merk, omdat ze van naam zijn veranderd of zijn geliquideerd. De meeste van deze merken zult u missen als kiespijn.

Tekst: **Marcel Truyens**

In de vakpers wordt de consument als de grootste macht in de markt bejubeld, de consument neemt de macht en de controle over - over de merken dus, lees ik vaak. Ondernemingen zouden er slim aan doen om de machtige consument vooral op zijn wenken te bedienen, want anders keert de consument zich van het merk af. Laat ik duidelijk zijn, consumenten spelen een ontiegelijk belangrijke rol in het succes van merken, ze kunnen merken maken of breken, ze kunnen zelfs zorgen voor een faillissement maar consumenten kunnen een sterk merk nooit letterlijk laten sterven.

Neem bijvoorbeeld het automerk Bugatti. Ooit het symbool van uitmuntende autotechniek, het ultieme autorijden. Ik heb het over het begin van de vorige eeuw. De standaard in luxe, exclusiviteit, elegantie en esthetiek. Bugatti -en het Bugatti-merk - werd bedacht en ontwikkeld door Ettore Bugatti die zichzelf zag als ingenieur en kunstenaar tegelijk. Hij bouwde in de Elzas, in Molsheim, de voor die tijd beste en meest geavanceerde productielijn voor zijn auto's. Zijn passie, liefde, hoge normen en veeleisendheid waren in die tijd terug te vinden in het merk en lieten Bugatti floreren en uitgroeien tot een van Frankrijks meest prestigieuze bedrijven.

Met de dood van Ettore's zoon Etienne in 1939, verloor de onderneming zijn gedoodverfde opvolger en toen in 1947 Ettore zelf overleed, viel het bedrijf in handen van een reeks managers die door bezuinigen en het verlagen van de kwaliteitsstandaard de continuïteit van Bugatti in gevaar brachten. Eén van deze managers ging zelf zo ver het bedrijf te verhuizen van Molsheim - het hart van het merk - naar Italië. Kortom, het merk gedroeg zich niet langer in overeenstemming met haar reputatie. Het ging snel bergafwaarts met Bugatti en in 1963 was het bedrijf ter ziele.

Maar het merk leefde voort, het leefde voort in de harten van de echte autoliefhebbers. Het had nog steeds dezelfde waarde. Eén man had dat door: de hoogste baas van Volkswagen, Ferdinand Piëch. In 1998 kocht hij het merk Bugatti en gaf het een nieuw leven. Met heel veel liefde en aandacht bracht hij het merk weer tot bloei en verhuisde hij de fabriek weer terug naar de Elzas, naar Molsheim waar hij de oude panden had laten opknappen en voorzien van de meest geavanceerde productielijnen. Bugatti behoort tegenwoordig weer tot de meest begerenswaardige automerken ter wereld. Waarom? Omdat mensen als Piëch begrepen waar het merk voor stond en het merk weer lieten doen wat het moest doen.

Bij een merk is er altijd sprake van een symbiotische relatie tussen de makers en eigenaren aan de ene kant en de afnemers of consumenten aan de andere kant. Zowel de bedrijven, de eigenaren als de consumenten hebben een groot belang bij het succes van merken. Consumenten gebruiken ze en ontlenen er op velerlei manieren voordeel aan maar het zijn de bedrijven die de merken bedenken, bouwen en onderhouden. Het zijn de bedrijven, de eigenaren, die de controle hebben over hoe het merk zich gedraagt en zich onderscheidt in de wereld. Je kunt een merk uiteindelijk vergelijken met een democratie: het krijgt stemmen van consumenten maar het zijn de merkbouwers die bepalen hoe het merk zich gedraagt.

Natuurlijk stellen succesvolle ondernemingen de klant centraal, maar dat heeft een grens. Veel klanten weten vaak helemaal niet welke behoefte ze hebben. Had u 10 jaar geleden bedacht dat u behoefte had aan een SmartPhone? Of een tablet? Aan NetFlix? Co-makership? Nee, en zoals Ettore Bugatti de meest exclusieve, kwalitatieve en geavanceerde auto's wilde bouwen vanuit zijn eigen passie, zo wilde Steve Jobs u het beste communicatie-device geven, dat uiteindelijk een SmartPhone werd genoemd en brachten de mensen van Cirque du Soleil u een compleet nieuwe vorm van entertainment, een mix van straattheater en circuskunst - inmiddels een business met meer dan 5000 medewerkers en ruim 900 miljoen dollar omzet.

Of het nu gaat om Rolex, Spijker, Apple, IBM, Nike, Coca-Cola of Google, bij succesvolle ondernemingen is echte liefde voor het merk, passie desnoods, diep verankerd in het DNA van het bedrijf en is het merk het richtsnoer voor alle gedragingen van de onderneming. Zodra die werkelijke passie ontbreekt, merkt u dat onmiddellijk: merken als Chevrolet, Casio, Microsoft of HP doen u de broek niet bollen, u koopt ze omdat ze goedkoop zijn of bij gebrek aan een alternatief. Niets weerhoudt u ervan om bij een volgende gelegenheid eens een ander merk te proberen. En, maar dat had u al begrepen, zo kijken uw afnemers ook naar uw merk, of er echte passie inzit of niet hebben ze direct door.

Om redenen van vertrouwelijkheid kunnen namen, producten, markten en feitelijke omstandigheden anders zijn benoemd dan in de realiteit het geval was.

Marcel Truyens is senior consultant bij Stradius te Curaçao.
E | marcel@stradius.com
W | www.stradius.com

Privacy en werk

Hoe ver gaat de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van werknemers? We zijn er ons niet altijd even goed van bewust, maar verwerking van persoonsgegevens speelt een grote rol in ons dagelijkse leven. Maar wat zijn persoonsgegevens nu precies? En welke soorten verwerking zijn er? Door wie en waarom? We beperken ons in deze column tot bescherming van de privacy op het werk. Wat weet de werkgever van zijn werknemers en wat weten werknemers van elkaar? En hoe ver kan een werkgever gaan met het verzamelen van privacy-gevoelige informatie van zijn werknemers?

Tekst: **Judice Ledeboer**

Er zijn bedrijven waar camera's op de werkvloer hangen, bedrijven kunnen het surfgedrag van de werknemers controleren, mailboxen kunnen geopend worden en de werkgevers willen ook hoe langer hoe meer weten van hun (toekomstige) werknemers, zoals werkverleden, redenen van wisseling van banen, gezondheid, hobby's, en samenstelling van het gezin.

Dit kan vreemd overkomen, maar er is een oud gezegde dat luidt: 'Onze Lieve Heer heeft rare kostgangers' waarmee bedoeld wordt dat er mensen zijn die vreemd gedrag vertonen en die wil je liever niet als werknemer hebben, want voordat je het weet zit je als werkgever in een zeer gecompliceerde situatie met een medewerker en dat heeft veel vervelende gevolgen. Er is ook geen werkgever die een werknemer in dienst neemt die ergens ontslagen is wegens fraude, diefstal of seksuele intimidatie op de werkvloer. Dat stempel raakt een werknemer helaas nooit meer kwijt. Deze gegevens worden het liefst door de werknemer verzwegen, want uiteindelijk moet er toch geld verdiend worden. Natuurlijk heeft iedereen recht op een tweede kans, maar een twijfelachtige reputatie heeft iemand altijd als bekend is dat hij is ontslagen wegens fraude, diefstal of seksuele intimidatie.

Dat werkgevers meer informatie willen hebben van hun huidige en toekomstige werknemers is een logisch gevolg van alle veranderingen in de samenleving. Er zijn veel mensen die niet meer te vertrouwen zijn, dubbele agenda's hebben, kletspraatjes vertellen en niet geschikt zijn voor functies waaropzij solliciteren. Tegenwoordig wordt er dikwijls grondig onderzoek gedaan naar de waarheid van CV's en er wordt zelfs een bewijs van goed gedrag opgevraagd. Deze verklaring zegt echter niet alles, dus doorvragen tijdens een sollicitatiegesprek is altijd goed. Een werknemer is nooit verplicht om over zijn persoonlijke situatie te spreken, maar het kan voor een werkgever belangrijk zijn om te weten hoe de gezinssituatie van iemand is en of er bepaalde dingen spelen die de aandacht van de sollicitant kunnen afleiden, denk aan ziekte van een kind of partner, een lopende scheiding of iets anders. Vragen naar iets meer achtergrondinformatie over gezinssamenstelling en hoe het gezin zich aanpast aan het werk van de medewerker kan ook voorkomen.

Een voorbeeld uit de praktijk: een vrouw solliciteerde naar een functie waarvoor ze veel moest reizen tussen de eilanden in het Caribisch gebied. De werkgever vroeg of deze vrouw goede opvang had voor haar kinderen. Dit was niet een kwestie van discriminatie, maar meer een situatie waarbij economische belangen een rol speelden. De werkgever was van plan om tijd, geld en energie in de nieuwe werkneemster te stoppen en hij verwachtte ook een toegewijde werkneemster. De vrouw had goede opvang voor haar kinderen, ook als ze een paar dagen weg moest. Ze werd aangenomen en beide partijen zijn tot op heden zeer tevreden.

Werknemers die regelmatig ziek zijn hebben ook de kans dat er gekeken wordt naar de persoonlijke omstandigheden en situatie thuis. Een voorbeeld uit de praktijk: een werknemer die regelmatig ziek was werd gevraagd om bij zijn manager te komen. De manager vroeg wat er aan de hand was en toen bleek dat die werknemer een ziekelijk kind had dat vaak thuis bleef in verband met ziekte. Zijn vrouw en hij wilden geen vrije dagen opnemen om bij hun zieke kind te blijven en daarom meldde de man zich iedere keer ziek. De manager heeft hier langdurig met de werknemer over gepraat en de werknemer beloofde een oplossing hiervoor te zoeken. Er werd afgesproken dat hij bij ziekte van zijn kind een vrije dag zou opnemen en zich niet meer ziek zou melden.

Het ophangen van camera's is een goed middel om het personeel in de gaten te houden. Dit geldt vooral voor personeel dat veel met cash geld omgaat, zoals bij banken. Het komt toch nog voor dat medewerkers cash geld proberen te verduisteren en er onderuit proberen te komen als ze worden aangesproken op geld dat verdwenen is. De camerabeelden bewijzen echter dat de medewerker wel degelijk schuldig is. De camera's zijn ook een goed middel om de omgang van klanten met personeel of de omgang van personeel met elkaar te bekijken als er problemen zijn ontstaan.

En dan hebben we nog de controle op e-mail- en internetgebruik. De werkgever kan het e-mail- en internetverkeer van de werknemer volgen als hij dat wenst. Er zijn de laatste decennia heel wat nieuwe problemen en discussiepunten op dit terrein ontstaan. Het meest eenvoudig is om alles in een arbeidsreglement te zetten zodat iedereen weet waar hij aan toe is. De werknemers moeten dat arbeidsreglement lezen en ervoor tekenen dat ze ermee akkoord gaan. Dan is er duidelijkheid voor alle partijen. In hoeverre collega's over elkaars privacy weten ligt natuurlijk aan de mensen zelf. Door de kleinschaligheid van de samenleving weten mensen al snel allerlei dingen over elkaar. Maar als men niets te verbergen heeft is er niets aan de hand. We leven tenslotte in een maatschappij waar 'big brother is watching you' een feit is. Mensen die onbetrouwbare zaken doen, de boel bedriegen en zich anders voordoen dan ze zijn vallen uiteindelijk allemaal door de mand, met of zonder camera's, met of zonder onderzoek naar CV's en bewijzen van goed gedrag.

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

Horizontaal:
2. Korte versregel; 6. handelsterm; 12. meubelstijl; 15. Grieks eiland; 17. soort leer; 18. berg; 20. rechtskundige term; 21. aanwijzend vnw.; 22. met een gebrekkige taalbeheersing; 25. landtong; 26. schalmei; 29. verjarend; 30. deel van India; 33. oliestaat; 35. leerling (Fr.); 37. hoofdstad van Peru; 39. gezichtsorgaan; 40. hemellichaam; 42. Engelse titel; 43. gewrichtsaandoening; 45. mannetjesbij; 46. strook; 48. karakter; 50. geschenk; 51. gewoon; 52. Bijbelse figuur.

Verticaal:
1. Watervogel; 2. selderie; 3. vogelziekte; 4. redenaar; 5. lidwoord; 7. bijwoord; 8. rivier in Engeland; 9. belasting voor het gebruik van een weg; 10. Germaanse godheid; 11. Egyptische godin; 13. post (Eng.); 14. persoonlijk vnw. (Fr.); 16. kelner; 18. spekglad; 19. klaproos; 23. watergeest; 24. mikpunt van spot; 26. plaats in de Ardennen; 27. klamp; 28. in het voorste gedeelte; 29. roofdier; 31. vrucht; 32. wijk in New York; 34. afgemat; 36. bijbelse reus; 38. Chinese deegwaar; 40. parachutist; 41. metselspecie; 44. moeder; 47. bijbelse figuur; 49. vr. dominee; 50. Engeland (op auto's).

1	■	2	3	4	5		■	6	7	8	9	10	■	11
12	13					■	14	■	15				16	
17					■	18		19	■	20				
21			■	22	23				24		■	25		
■		■	26								27	■		■
28	■	29					■	30				31	■	32
33	34			■	35		36			■	37		38	
39			■	40						41	■	42		
43			44		■	45			■	46	47			
	■	48			49	■		■	50				■	
51							■	52						

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

J.A. Kort-Köhler
Schreuderstraat 4
Aruba

Giana Fabro
Dalweg 3
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

ZWEEDSE PUZZEL

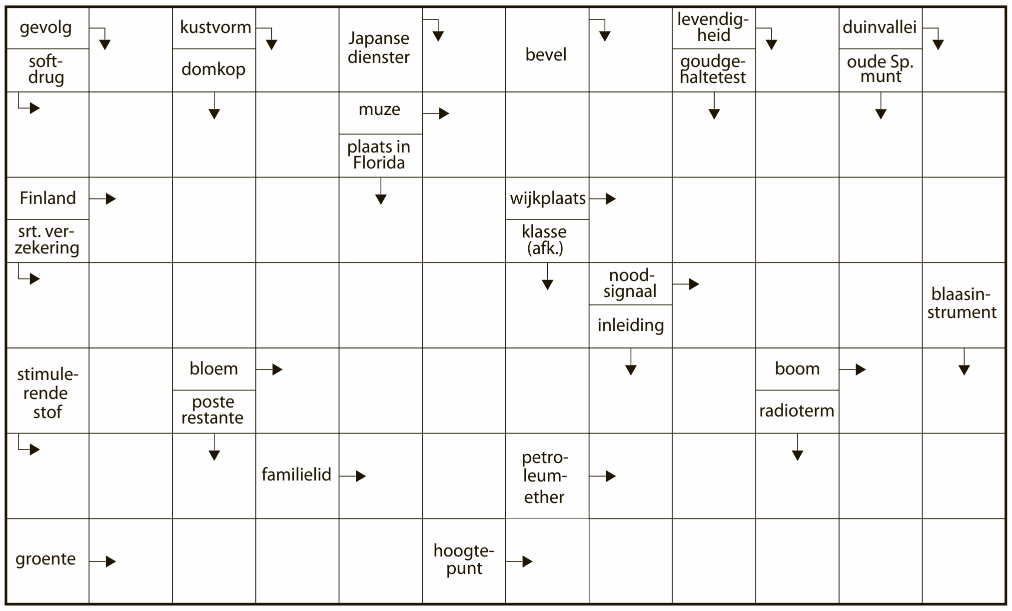

CRYPTOGRAM

					1	2		3
4		5		6	■		■	
	■		■		■		■	
	■	7						
8			■		■	■	■	
	■	■	■		■	9		
10		11						
	■		■	■	■			
12								

Horizontaal:
1. Het zit dus in zomergoed (4); **4.** Die rivier is derhalve modieus (5); **7.** Wijzers voor injectie (7); **8.** Document om door de bergen te komen (3); **9.** In dit water komt een vis terug (3); **10.** Zorgen dat het clichématig wordt (7); **12.** In dit lokaal is zij voornaam (7).

Verticaal:
2. Niet precies afgewerkt (4); **3.** Niet behoorlijk, wel lelijk (6); **4.** Modieuze taal? (8); **5.** Haar van edelen (4); **6.** Zo deftig als een land (6); **9.** De scherpe kant van een boterham (4); **11.** Het wezen van hem (3).

WOORDZOEKER

K	E	R	R	I	E	S	A	U	S	S	I	T
M	I	E	K	R	N	I	L	S	E	E	Z	I
G	R	I	E	E	N	R	A	A	G	N	O	P
R	E	T	N	I	O	P	E	R	P	R	N	G
O	T	D	G	B	E	D	E	K	K	E	N	E
O	S	R	E	T	B	P	D	A	E	I	N	L
T	I	G	P	N	S	A	A	N	V	N	D	D
V	N	E	A	A	V	N	D	O	I	L	E	K
A	I	S	O	L	E	E	R	C	E	L	N	N
D	M	P	C	A	S	E	R	E	E	A	B	T
E	A	I	G	H	B	R	B	M	R	L	S	U
R	N	K	E	C	R	M	E	F	O	E	N	H
W	E	K	L	N	O	E	L	V	R	E	O	K
I	G	E	R	O	Y	E	E	R	D	E	I	E
S	E	L	R	N	Z	L	A	F	R	U	D	D
J	E	D	E	L	M	E	T	A	A	L	E	G

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

ARREST
ASPERGE
BADCEL
BEDEKKEN
BEROVING
BLINDDOEK
DAKLOZE
DEKHUT
DENVER
DERWISJ
DIEPTEPASS
DROOMBEELD
DURFAL
EDELMETAAL
ELFRANK
GELAAT
GEROYEERD
GESPIKKELD
GROOTVADER
HOERA
INREKENEN
ISOLEERCEL
KERRIESAUS
MANEGE
MINISTERIE
NONCHALANT
ONGAARNE
ORKAAN
OTTER
POINTER
SCHREEF
SLAPEND
TIPGELD
TISSU
VERMOEID
VERSLAG
VIRGINIA

© Puzzelland/140809

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

	6	5						8
					4		3	2
2			3				1	
		3			9	7		
	8		2	7	6			5
4						8		
8				5	3		7	
9			1	6	8			
5	4		9		7	1		

HEAVY

		4	1			5	2	
8			6			1		
		1				2		
9	7							
		5	2		8	3		
						4		
4	5							7
		3		7		6		

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

3	4	1	5	8	7	2	6	9
6	5	9	1	2	3	8	4	7
8	2	7	9	4	6	5	1	3
9	7	4	6	5	2	1	3	8
1	3	6	8	9	4	7	5	2
5	8	2	3	7	1	6	9	4
2	6	8	4	3	5	9	7	1
4	9	5	7	1	8	3	2	6
7	1	3	2	6	9	4	8	5

Heavy

8	1	4	7	5	9	2	6	3
6	2	3	8	1	4	7	5	9
7	5	9	3	6	2	8	4	1
4	7	5	1	2	6	3	9	8
1	3	2	5	9	8	6	7	4
9	8	6	4	7	3	5	1	2
3	9	7	6	8	1	4	2	5
5	4	1	2	3	7	9	8	6
2	6	8	9	4	5	1	3	7

Cryptogram:
Horizontaal: 1. Brug; 4. druif; 7. eskader; 8. Fin; 9. toe; 10. torenka; 12. filiaal.
Verticaal: 2. Raad; 3. gaarde; 4. delfstof; 5. uren; 6. fikken; 9. taal; 11. rol.
Woordzoeker:
CHARLESTON

Zweedse puzzel

■	V	■	J	■	F	■	A	■	A	■	U
L	I	G	A	■	I	N	S	L	A	A	N
■	S	E	K	S	E	■	E	A	G	L	E
A	F	K	O	M	S	T	■	L	T	D	■
■	U	■	B	O	T	T	E	L	■	O	A
H	I	P	■	E	A	■	R	E	T	O	R
■	K	O	E	L	■	B	E	N	A	R	D

Prijspuzzel

O	■	I	N	L	E	G	■	D	A	R	T	S	■	I
G	E	N	O	O	T	■	K	■	W	E	R	E	L	D
A	D	R	E	S	■	P	E	L	■	B	A	K	O	E
M	E	I	■	B	A	R	R	A	G	E	■	T	O	E
■	L	■	K	O	K	O	S	P	A	L	M	■	G	■
S	■	P	A	L	E	T	■	W	A	S	E	M	■	E
T	R	E	F	■	L	E	N	E	R	■	P	I	A	S
R	Ÿ	N	■	D	A	G	O	R	D	E	■	K	I	L
E	S	S	A	Y	■	E	N	K	■	L	L	A	N	O
E	■	E	E	N	D	■	E	■	B	L	A	D	■	O
P	I	E	T	E	I	T	■	Z	E	E	B	O	N	K

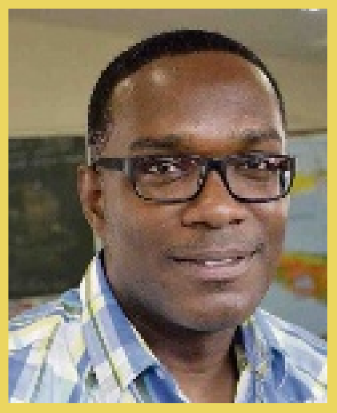

Work & Travel met Elton

Hoe meer hij reist, hoe meer hij van Curaçao gaat houden. Voorlopig is hij echter nog op wereldreis. Docent Aardrijkskunde Elton Sint Jago doet in de Ñapa maandelijks verslag van zijn belevenissen.

'Verenigd Koninkrijk'

Dit was mijn derde bezoek aan het Verenigd Koninkrijk en puur bedoeld om kennissen op te zoeken die ik al circa 5 jaar niet gezien had. Het was lange tijd geleden dat ik in een land was waar men links rijdt -sinds Suriname 2,5 jaar geleden - dus het was weer even wennen, vooral bij het oversteken.

Tekst: **Elton Sint Jago**

Ik vertrok uit Wroclaw, Polen en landde in Bristol, waar ik meteen de bus naar Cardiff nam. De hoofdstad van Wales telt ongeveer een half miljoen inwoners en gaf me de indruk een rustige en relaxte stad te zijn. Op één van de weinige zonnige dagen fietsten we rond Cardiff Bay. Het was heerlijk en je kon genieten van verschillend uitzicht op de stad en de haven. We gingen ook lunchen bij het gezellige Cardiff Waterfront Park. Tijdens mijn bezoek aan de stad was er een rugbywedstrijd tussen Wales en Zuid-Afrika in het Millennium Stadium, gelegen in hartje centrum. Er liepen fans van beide teams rond en sommige straten waren versierd met de vlaggen van landen die aan rugby doen; het was een bijzondere sfeer. Na een tijdje gereisd te hebben, waarbij je vaak moet in- en uitpakken om verder te gaan, word je er een beetje moe van en wil je het wat rustiger aan doen. Zodoende heb ik in Cardiff, behalve sightseeing, niet heel erg veel gedaan.
Het weer was meestal ook niet zo mooi, dus heel veel had ik toch niet kunnen doen. We zijn uit geweest in Cardiff, met én zonder regen! Er zijn veel studenten en 'young professionals' in Cardiff en er zijn plekken zat om te genieten van het nachtleven. Wanneer men over het algemeen uitgaat in het Verenigd Koninkrijk, is er veel alcohol mee gemoeid en dat wordt duidelijk aan het eind van de nacht. Bij de Cardiff Central Market kocht ik de heerlijke, traditionele 'Welsh cookies', gemaakt van bloem, rozijnen en krenten. Wales kent zijn eigen taal, het Welsh. Vele borden op straat en bij gebouwen zijn zowel in het Engels als in het Welsh geschreven. Ik heb helaas niets van de taal kunnen leren, want de mensen met wie ik omging spraken de taal niet!
Na Cardiff ging ik per bus verder naar het noorden. Daar ging ik andere kennissen bezoeken in Leicester. Dit is een stad die ik zeer waarschijnlijk nooit bezocht zou hebben indien ik er niemand kende. Leicester telt zo'n 350.000 inwoners en kent een grote Indiase gemeenschap. Eén van de grootste 'diwali's' (Indiaas feest) buiten India wordt in Leicester gevierd.

Bradgate Park

Mijn kennissen namen me mee naar Bosworth Battlefield, de plaats waar koning Richard III in 1485 tegen Henry vocht en vermoord werd. Toen werd Henry koning van Engeland. Ik ben geen fan van koninklijke families maar toch vond ik de geschiedenis van Bosworth Battlefield bijzonder interessant.

Een volgende dag gingen we wandelen door het mooie Bradgate Park met de Lin-rivier en de vele herten die er leven. Ook de ruïnes van het huis van Jane Grey bevinden zich in het park. Zij was in 1553 gedurende slechts negen dagen koningin van Engeland. We zijn in het centrum van Leicester geweest op de dag dat ze de kerstverlichting voor het eerst aanzetten. De stad was overal gezellig druk, vooral bij de markt waar je heerlijke gerechten kon eten uit verschillende landen.
Vanaf de luchthaven van East Midlands vloog ik naar mijn nieuwe bestemming. Mijn volgende verslag komt uit het land van de zogenoemde 'Oosterburen'... tot dan!

Cardiff Baai

Cardiff